

Zaostriti disciplino

Moram reči, da ni dovolj disciplin med komunisti, zlasti med vodilnimi komunisti. Nujno je treba utrditi disciplino komunistov, zlasti tistih na vodilnih položajih. Menim, da bomo morali opraviti selekcijo v Zvezi komunistov tudi tistih, ki ne ustrezajo svojim nalogam. Naj bo kdorkoli, ki moral stopiti s svojega piedestala in se ne pokrivati z lovorikami preteklosti. Vsak pravi komunist mora delati, dokler je sposoben, delovati ustvarjalno, prizadevati si kot revolucionar za napredek naše socialistične družbe.

Iz Titovega govora v Zadru

Daljnosežne posledice

Po koncu vojne, ko smo bili revni, je bila naša enotnost trdna, lotili smo se dela, uspelo nam je do i od naše mladine, da je dajala od sebe vse in v resnici je mladina veliko pripomogla k našemu razvoju. Vsi smo bili zadovoljni. Nenormalno pa je, da se sedaj, ko smo v razvoju, da se predovoli, ko smo postali bogatejši, ko je Jugoslavija postala industrijsko razvita država, med našimi ljudmi pojavljajo različna, pogosto popolnoma nasprotna mnenja, kar vsekakor ne koristi nadaljnjemu razvoju socializma pri nas. To lahko privede tudi do političnih nesoglasij, ki bi lahko imela daljnosežne posledice.

Iz Titovega govora v Zagrebu

Prevelika potrošnja

Gospodarstvo je v zadnjih letih prejelo preveč administrativnih injekcij, kar našemu razvoju bolj škodi kot koristi. Če primerjamo npr. razdobje januar-marec 1969 z istim razdobjem lani, se je količina denarja v obtoku povečala za 27 odstotkov, krediti gospodarstvu pa za 16 odstotkov. Tako kreditno-monetarna politika je seveda pripeljala do tega, da so se vse oblike potrošnje povečale preko realnih okvirov, kar je najhujšo porušilo tržno ravnesje, povzročilo zviševanje cen, precej povečalo deficit v plačilni bilanci, ker se je hitro večal uvoz, predvsem pa uvoz repulacijskega materiala, uvoz, ki močno presega izvoz.

Delavska enotnost — 6. IX. 1969

**Pralni stroji
in (umazano) perilo**

Kot kaže, nedavna afeta z uvozom pralnih strojev in bladinikov se ne bo tako kmalu pomirila duhov. Do izbruha nadaljnjih podobnih afer bomo verjetno priče še kakšnemu epilogu. V komentarju o »nezadovoljenosti javnosti« tudi še po informacijah, da so bile dane na zadnji tiskovni konferenci sekretariata za zunanjo trgovino, objavljenem v zadnji številki »Komuniste«, navaja avtor nekaj zanimivih dejstev o tem, kaj je kdo rekel od raznih »botorov« tega uvoza:

— carine so rekly, da ne vedo za noben uvoz pralnih strojev;
— na statistiki so rekly, da ne razpolagajo s podatki;
— banke so rekly — da tudi nicesar ne vedo, in
— sam zvezni sekretariat za zunanjo trgovino »ni imel pojma« o stvarih, ki so bile predmet spora, pa tudi ne o tistih, ki sodelujejo v njegovem. (Vse do omenjene tiskovne konferen-

Toda, kot dalje navaja avtor komentarja:

— 16.000 uvoženih strojev je bilo ocarinjenih;

— vsak nakup se evidentira na obrazcih statistike, ki se ji pošiljajo, in

— banke so iz lastnih blagajni dajale za ta uvoz devize za vplačevane dinarje...

Itd. itd. ...

Gospodarski vestnik — 9. IX. 1969

Šol in učencev vse manj

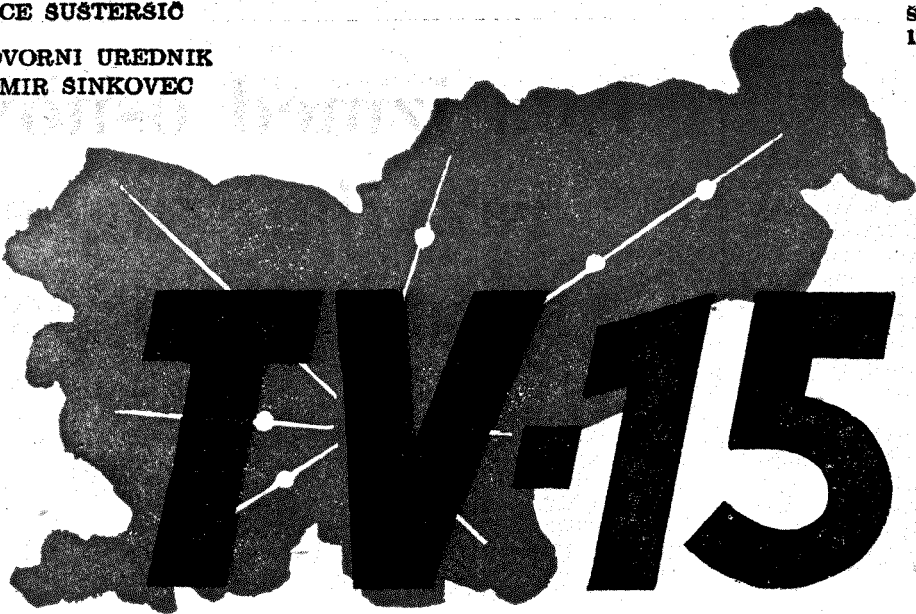
V šolskem letu 1960/61 je bilo v Jugoslaviji 14.527 osnovnih šol — v naslednjem 14.459; 1963/64 skupno 14.386, a 1967/68 je bilo le še 14.065 šol. Sočasno je leta 1961/62 obiskovalo osnovne šole 2.995.694 učencev; 1962/63 jih je bilo že 2.960.199, a naslednje leto 2.980.220. Od 1967/68 pa njihovo število pada. Tega leta je bilo v SFRJ 2.936.486 učencev, a preteklo leto 2.917.409. To zmanjšanje je posledica stanja v Sloveniji (226.382 učencev v letu 1968/69 nasproti 239.300 v prejšnjem letu), v Hrvaški (91.012 : 601.660), v ožji Srbiji (591.012 : 601.660) in v Vojvodini (250.391 : 256.395) medtem ko se v drugih povečini zaostalih delih države število učencev še vedno dviga.

Ekonomška politika — 8. IX. 1969

GLAVNI UREDNIK
FRANCE ŠUSTERŠIČ

ODGOVORNI UREDNIK
ORTOMIR SINKOVEC

LETO VII
ŠTEV.: 37
17. IX. 1969

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENI BORCEV NOV SLOVENIJE

Srečanje mladih v Kozjem

Kozje in vse Kozjansko je preteklo nedeljo doživelo svoj veliki dan. Toliko ljudi se v tej skromni in dokaj odmaknjeni vasi ni zbralo še nikoli v zgodovini. Po kotanastih cestah so se valile kolone avtobusov, tako da so bile vse doline zastrite s prašno meglo. Okoli Kozjega pa so že v soboto zvečer, pa tudi prej zrasle cele vasi sotorov. V njih so spali taborniki in vojaki enot teritorialne obrambe, ki so se pripravljali na vojaško vajo ter izpopolnjevali svoje znanje.

Skratka, program praznovanja je bil tako pester in mnogostranski, da bi podrobno opisovanje zavzelo preveč prostora na straneh našega lista. Zato se bomo omejili samo na glavne značilnosti in ugotovitve ter na splošne vtise.

Predvsem bi lahko o kozjanski proslavi zapisali, da je bila mladinska. Vajeni podobnih srečanj ob različnih obletnicah dogodkov med vojno ali v prejšnjem revolucionarnem boju, kjer so še vedno borci v večini, lahko zapišemo, da so se na tej proslavi bivišerji kar porazgubili med množico mladih fantov in deklet. Kaj takega lahko zapišemo z veseljem, saj na mladini sloni napredek in prav je, da mladi ljudje spoznajo cilje, za katere smo se bojevali.

Takšna zasedba pa seveda včasih povzroči razne nesporazume. Za starejšega človeka, ki je vse

življenje živel v veliki revščini ali dokajšnji skromnosti, utenjen zaradi tega z mnogimi prepovedmi, je spročenost današnje mladine včasih tudi kamen spotike. Starejši človek nehoti primerjati sebe in današnji rod, ki je sicer pogosto nezadovoljen s tem, kar ima, po drugi strani pa živi veliko bolje, kot so kdajkoli živeli starejši. Povrh vsega pa se naenkrat ob takem množičnem prelivanju ljudi iz enega območja na drugo pokažejo razmeroma velike socialne razlike med območji. Kozjansko, ki spada med najbolj zaostala območja v Sloveniji, je morda to razliko ob srečanju znova spoznalo.

Druga značilnost, če jo lahko tako imenujemo, pa je bila udeležba najvišjih voditeljev na proslavi. Poleg tovariša Kardelja, ki je govoril zbrani množici, so namreč v Kozje prišli tudi predsednik republiške skupščine Ser-

gej Kraigher, predsednik izvršnega sveta Stane Kavčič, predsednik republiške konference SZDL Janez Vipotnik, predsednik sindikatov Tone Kropušek, predsednik ZBZ NOV Slovenije Janko Rudoš, častni predsednik ZBZ in član sveta federacije Franc Leskošek-Luka ter mnogi drugi vidni predstavniki našega družbenega, političnega in kulturnega življenja ter vojske.

Tovariš Edvard Kardelj je v svojem govoru omenil in razložil mnoge važne značilnosti današnjega političnega razvoja v Jugoslaviji in Sloveniji. Takoj v začetku svojega govora je poudaril podporo ljudi na Kozjanskem tako revolucionarnemu gibanju pred vojno kot tudi brcem za svobodo med zadnjo vojno, obenem pa tudi, kako je to območje še vedno zelo zaostalo in nas čakajo še velike naloge, da tako stanje odpravimo.

Nato je govoril o zgodovinskih zaslugah mladine, organizirane v vrstah SKOJ, ki so za ceno hudih žrtv in trpljenja cela desetletja vztrajali v boju s policijo, nato pa znova dali v osvobodilni vojni velike žrtve.

Med najbolj značilnejšimi in

najbolj važnimi vsebinskimi načeli Kardeljevega govora je tudi nekaj odgovorov na razna vprašanja, ki nas tarejo zadnja leta. Nagli razvoj naše družbe po vojni je sicer nekatera protislovja odpravil, zato pa druga zaostril. Toda oboje seštetu vendarle pomeni za celoto velik napredek. Jugoslavija je glede naglice v razvoju med prvimi na svetu. Če nismo mogli takoj vsega urediti, so tega krive razne težave. Revolucija še ni končana, še marsikaj bo treba urediti. Nasprotniki socializma iz raznih težav skušajo najti dokaz, kako se revolucija in socializem ne izplača. V zadnjem času so se pojavile tudi nekatere razlage, da delavski razred ni sposoben za samoupravljanje. Ni socializma brez demokracije in ni demokracije brez socialističnega samoupravljanja!

Tovariš Kardelj se je dotaknil tudi medrepubliških in mednarodnih odnosov pri nas in po svetu. Samoljubno zapiranje v nacionalnih mejah kot obliko boja za enakopravnost in samostojnost je označil kot zmoto.

Ob koncu je izrekel tudi nekaj misli o vprašanju, ki ga marsikje kratko označujejo s »stari mladik«. Boj za uveljavljanje mladih je tudi boj za socialistične odnose, za pravice dela, po drugi strani pa bi zametavanje izkušnj starejših, na kakršenkoli način pridobljenih, pomenilo veliko škodo.

Proslavi je sledila velika vojaška vaja, ki bi morala biti že jutraj, pa se je zaradi megle zavlekla v zgodnje popoldanske ure. Enote teritorialne obrambe so skupaj z JLA izvedle napad oziroma obrambo Kozjega pred desantom s helikopterji. Vajo je opazovala desettisočglava množica in tako pridobila predstavbo, kakršna bi bila vojna v sodobnih razmerah.

Vojaki so že jutraj odprli razstavo orožja, ki je imela zlasti med mladimi mnogo občudovalcev.

Popoldne se je množica zabavala po svoje. Vsepovsod po okolici si videl vesele skupine. Omeniti je potrebno, da ne bi škodovalo, če bi bilo v Kozjem več stojnic in če bi bile bolj založene.

MP

OSNUTEK SKLEPOV O PRIHODNIH NALOGAH ZBZ NOV

Ena izmed osnovnih nalog: razvijati jugoslovanski socialistični patriotizem

Tudi osnutek sklepov o prihodnjih nalogah na področju negovanja revolucionarnih tradicij NOB, ki naj jih sprejema VI. kongres ZBZ NOV Jugoslavije, je pripravljen. V njem so zajete naslednje temeljne misli:

V času med V. in VI. kongresom je naša zveza posvečala posebno pozornost negovanju revolucionarnih tradicij. Da bi uskladila delo vseh družbenih sil naše samoupravne skupnosti, je ZBZ NOV sodelovala z vsemi družbenimi dejavniki naše samoupravne skupnosti, ki se udeležujejo na tem področju. Ob skupnih naporih je prišlo do usklajenega sodelovanja na območjih občin in republik pa tudi do medrepubliškega sodelovanja.

V prihodnje se bo naša zveza še bolj zavzemala za negovanje revolucionarnih tradicij — moralnih in etičnih vrednot revolucije ter za krepitev bratstva in enotnosti naših narodov. Organizacije borcev in udeleženci NOV bodo skupaj z vsemi naprednimi družbenimi silami razvijale jugoslovanski socialistični patriotizem in zavest pripadnosti samoupravni

socialistični skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti.

Zvezni, republiški in občinski odbori ZBZ NOV si bodo prizadevali, da se bo naša skupnost v to smer vse bolj orientirala na temeljih samoupravljanja.

Organizacija borcev bo podpirala in vzpodbujala umetnike — ustvarjalce, da bi pogumneje iskali novo vsebino in nove načine izražanja v neusahljivem viru NOB in naše revolucionarne preteklosti. Film in literatura zaslužita pri tem še posebno pozornost zaradi svojega izrednega vpliva na mlade in na ljudi sploh.

Podpore naše zveze in vse naše skupnosti bodo deležne tudi mladinske organizacije, ki se ukvarjajo z negovanjem revolucionarnih tradicij. ZBZ NOV si bo v prihodnje prizadevala, da družbenopolitične skupnosti dajejo več

denarnih sredstev izobraževalnim in drugim kulturnim dejavnostim, za dvig ravni znanstveno in umetniško resničnega prikazovanja naše NOB. Organizacije borcev bodo sodelovale tudi v boju proti šundu in nepravilnim odnosom na sprot: temam iz NOB.

Organizacija borcev bo podpirala delo Inštituta za sodobno zgodovino, muzejev revolucije, arhivov in drugih znanstvenih ustanov, ki zbirajo in obdelujejo zgodovinske podatke iz NOB. Zbiranje, urejanje in obdelovanje spominskega in drugega gradiva, sodi med dolgotrajne naloge, pri katerih reševanju morajo organizacije borcev vsestransko sodelovati. Skrbele bodo, da bo v šolskih programih in učbenikih zajeta tudi zgodovina delavskega gibanja ZKJ in NOV. Zato bodo podpirale objavljjanje izbrane priročne literature za učence osnovnih šol, gimnazij in srednjih strokovnih šol, pa tudi izbrane literature za izobraževanje in izpopolnjevanje uč-

Nadaljevanje na 2. strani

- vsak dan — najnovejše vesti iz vsega sveta
- vsak ponedeljek — obširna športna poročila in družinska stran za žene in matere
- vsak petek — posebna priloga z radijskim in televizijskim sporedom
- vsako soboto — 12 strani »priloge za konec tedna« reportaže — romani v nadaljevanjih — mali oglasi

VSAM DAN
V VSAM DOM

DELO

Dogodki tedna

V Hanoju so 10. septembra pokopali predsednika DR Vietnam in voditelja vietnamskega naroda Ho Ši Minha. Ob njegovem pogrebu ni bilo nobenih ceremonij — kot je želel v oporoki sam Ho Ši Minh — da ne bi s tem izgubljali časa in denarja. Pogreb je bil takšen, kot si je želel: skromen, preprost, kratek, vendar presrečljiv. — V oporoki, ki jo je Ho Ši Minh napisal točno pred štiri meseci, se vije kot rdeča niti globoka vera v dokončno zmago vietnamskega ljudstva. K svoji domovini, demokratični republiki Vietnam, se Ho Ši Minh obrača s temi besedami: neodvisnost, svoboda, sreča.

Predsednik republike Josip Broz Tito se je na poti z Brionov ustavil za kratek čas v Sloveniji, nakar je odpotoval s svojim spremstvom v hrvaško glavno mesto. Iz Zagreba je odpotoval v Sisak, kjer je obiskal železarno in rafinerijo. Predstavnikom oblasti, družbenopolitičnih in gospodarskih organizacij je dejal: »Pogovarjam se in hodim naokrog, zato da bi čim bolj spoznal položaj in da bi mogli najti pravilne rešitve za sedanje težave.« — Ko pa je predsednik Tito v Zagrebu odprl zagrebški velesejem — največjo jugoslovansko sejemsko prireditev, je izjavil: »Zelo prijetno me je presenetilo, kar sem videl na zagrebškem velesejmu. Mislim, da je letošnja jubilejna razstava dosegla v procesu razvoja ZV najvišjo raven. Prepričan sem, da se bo ta sejem tudi v prihodnje tako razvijal. Velik uspeh organizatorjev je, da sodelujejo na tokratnem velesejmu razstavljalci z vseh petih celin. Obžalujem, ker je bilo tako malo časa, da si nisem mogel ogledati vseh paviljonov. Vendar vidim, da je letos precej novega, in sicer tako pri tujih razstavljalcih, kakor tudi v paviljonu domače industrije. Naši razstavljalci so pokazali dovolj raznolik asortiman proizvodov, ki so na visoki tehnični ravni.«

Libija je dobila prvo republikansko vlado. Prvi predsednik vlade je 35-letni dr. ekonomskih in političnih ved Mahmud Soliman el Magrabi. Monarhistični režim ga je lani obsodil na smrt in mu odvzel državljanstvo z obtožbo, da je leta 1967 pripravljal udar proti monarhističnemu režimu. El Magrabi je zase obdržal tudi resore za finance, kmetijstvo in agrarno reformo. Prvi ukrep nove vlade je bil, da je podvojila plače delavcem ter zelo občutno znižala plače ministrov in drugih visokih državnih funkcionarjev. Izdala je tudi sklep za moderno oborožitev vojske ter za podporo palestinskemu gibanju. Novi libijski režim je med drugimi priznala tudi Jugoslavija.

Predsednik Tunizije Habib Burgiba je preosnoval tunizijsko vlado. V novo vlado ni prišel državni sekretar za plan in nacionalno ekonomijo Ahmed Ben Salah, katerega so smatrali kot pobudnika za uvedbo združnega sistema v gospodarstvu. Hkrati so objavili, da so odložili kongres socialistične stranke »Destur«, toda razpisali so nove volitve.

Bolgarija je svečano proslavila 25. obletnico socialistične revolucije. Na svečanostih je prisostvovala tudi jugoslovanska delegacija, ki jo je vodil Mika Špiljak. Ob tej priložnosti je predsednik republike Tito poslal prvemu sekretarju CK bolgarske KP in predsedniku ministrskega sveta LR Bolgarije Todoru Živkovu in predsedniku predsedstva sobranja LR Bolgarije Georgi Trajkovu naslednjo brzojavko: »Ob narodnem prazniku LR Bolgarije pošiljam vama, CK bolgarske KP in bolgarskemu ljudstvu v imenu jugoslovanskih narodov, predsedstva ZKJ in vsajemu imenu prisrčne čestitke in najboljše želje za napredek vaše države in vaši osebni sreči. Prepričan sem, da se bo sodelovanje med našima državama razvijalo v korist narodov obeh držav, miru in socializma.«

Nemška revija »Stern« je objavila podatke o »tajnih dokumentih«, ki vsebujejo ameriški načrt za gverilsko vojno v Evropi ob uporabi jedrskega in kemičnega orožja. Revija je te dokumente dobila iz anonimnih virov, tako kot še nekateri drugi časopisi. Pentagon in ameriški vojaški štabi v Evropi niso zanikali resničnosti teh dokumentov. Ameriški načrti predvidevajo v primeru vojne in če bi Evropo zapustile vojaške sile zahodnih držav, gverilske akcije v sovražniškem zaledju. Med orožjem, ki bi ga gverilci uporabljali, omenjajo načrti jedrska in kemična sredstva za bakteriološko vojno. Načrt predvideva tudi uporabo »posebnih skupin«, v katerih bi bili emigranti iz SZ, Poljske, Romunije, Češkoslovaške in Madžarske. V sovražniškem zaledju naj bi delovale posebne ameriške enote z nalogo, da »sovražniku povzročijo največjo škodo«. Načrt ne dela nobene razlike med evropskimi deželami in nobene posebne naloge niso predvidene za Finsko, Švedsko, Avstrijo, Švico in Jugoslavijo. Uporaba jedrskega orožja naj bi bila odvisna od odločitve vrhovnega vojaškega ameriškega poveljnika v Evropi. Ako bi ta poveljnik odobril uporabo tega orožja, bi posebne enote avtomatično imele pravico, da ga uporabijo. Po načrtu niti partnerji ZDA v paktu NATO, ne bi bili seznanjeni s tem in da so cilji načrta jasni: nacionalna politika ZDA odloča o političnih ciljih in oblikah vodenja nekonvencionalne vojne.

Pred dnevi so se začeli jesenski manevri zahodnemške armade. Udeležuje se jih 65.000 vojakov, poleg tega pa še enote ZDA, Belgije in Francije. Manevri so trajali pet dni in so bili na severovzhodu Nemčije in v krajih blizu meje z Vzhodno Nemčijo. Podobni manevri so tudi na Nizozemskem.

Na Bližnjem vzhodu je položaj čedalje bolj na robu vojne. Pred dnevi so izraelske enote ob podpori mornarice in letalstva izkrcale na 50 km široki fronti na egiptovski obali Sueškega zaliva, kjer so napadle egiptovske položaje, nato pa so se spet vrnile na Sinaj. Po izraelskih podatkih so imeli Egipčani velike, izraelske enote pa skromne izgube. Ta izraelski izpad je bil pravzaprav povračilo za atente palestinskih komandosov na izraelsko veleposlaništvo v Bonnu in Haagu. Izraelska premierka Golda Meir je izjavila, da so hoteli s tem napadom oklepnih enot, letalstva in pehote na egiptovske položaje v Sueškem prekopu pokazati arabskim narodom, da ne morejo nekažnovano dajati udarcev Izraelu. Tudi izraelski minister Dajan je izjavil, naj Egipt pričakuje »še hujše udarce«. Po njegovem je položaj na Bližnjem vzhodu na robu vojne. — Razumljivo je, da so v naslednjih dneh na izraelski napad odgovorili tudi Egipčani z obstreljevanjem in bombardiranjem izraelskih položajev na Sinaju.

Predsedstvo CK KP Slovaške je sklenilo, da bo preklinalo resolucijo predsedstva od 21., 22., in 23. avgusta 1968. leta. Predsedstvo je te dokumente uničilo, v katerih so stališča »v nasprotju s tem, kar je sedaj znano, zakaj je prišlo do prihoda zavezniških čet na češkoslovaško ozemlje.« Zvedelo se je tudi, da je predsedstvo zveze čeških novinarjev, ki je štel 15 članov, s predsednikom Vladimírom Gašparom kolektivno odstopilo. Hkrati so razpustili novinarsko organizacijo zaradi »nezadovoljivega položaja«, v katerem je. Te odločitve so v skladu z zahtevami političnih organov, naj bi čimprej prekasili novinarsko organizacijo, ki jo uradno imajo za žarišče desničarsko-oportunističnih in protisocialističnih sil.

Štirim meščanskim strankam na Norveškem je uspelo z minimalno prednostjo zmagati na parlamentarnih volitvah in zadržati oblast za prihodnja štiri leta. Na nedavnih volitvah so dobile 70 mandatov od 150 v norveškem parlamentu. Vseh preostalih 74 mandatov je dobila delavska stranka.

Ena izmed osnovnih nalog: razvijati jugoslovanski socialistični patriotizem

Nadaljevanje s 1. strani

teljstva. V ta namen bo ZZZB NOV podpirala tudi založniško dejavnost in prirejanje »Kurirčkov« festivala, na katerem se zbirajo književniki iz vseh naših republik skupaj z udeleženci NOV in mladino.

Vloga tiska, radia in televizije je za negovanje tradicij zelo pomembna. Zato si bo naša zveza prizadevala, da bodo ta sredstva obveščanja posvečala dovolj pozornosti revolucionarnim tradicijam iz NOB. Zavzemala se bo tudi za enakopravno tretiranje mladih in njihove vloge v povojni revolucionarni izgradnji.

Radio oddaje in televizijski pro-

grami močno vplivajo na množice, zato naša skupnost pričakuje njihovo še večjo udeležbo pri krepitvi jugoslovanskega socialističnega patriotizma. ZZZB NOV pa se zavzema za stalno sodelovanje organizacij borcev in mladine s predstavniki sredstev za obveščanje.

V skupščinah družbeno-političnih skupnosti se bo ZZZB NOV zavzemala, da bi se muzeji revolucije in oddelki NOB razvili v ugledne in sodobno opremljene kulturno vzgojne ustanove. Zveza bo vzpodbujala medsebojno sodelovanje teh ustanov.

Ker sodi skrb za spomenike NOB tudi med negovanje tradicij, je med sklepi navedeno tudi, kako je treba v sodelovanju s pri-

stojnimi organi skrbeti za spomenike NOV ter za grobišča in grobove padlih.

Potrebna pozornost je med predlogi sklepov posvečena organiziranju jubilejnih proslav partizanskih brigad in celotni organizacijski dejavnosti negovanja revolucionarnih tradicij NOB. Predlog sklepov se končuje z ugotovitvijo: zvezni, republiški in pokrajinski odbori in vse organizacije borcev bodo še nadalje vsestransko sodelovali z vsemi dejavniki naše socialistične družbe ter prenašali nanjo svoje revolucionarne izkušnje in svojo ljubezen do socializma in napredka.

V. M.

OB ZBOROVANJU V ŽELEZNIKIH

Delo aktivistov čaka na sposobnega zgodovinarja

Suhoparno časopisno poročilo o poteku zborovanja gorenjskih aktivistov v Železnikih dne 7. septembra bi bilo premalo in z njim ne bi mogli dosti povedati. Vsekakor pa je treba omeniti da je bilo zborovanje v Železnikih eno izmed prvih zborovanj aktivistov, začetek pravilnega vrednotenja dela aktivistov v zavesti vseh udeležencev osvobodilne vojne.

Naj ob poročanju o zborovanju na kratko omenim, da so tega dne v Železnikih odprli pri osnovni šoli novo telovadnico, enostavno in ne drago, pa kljub temu lepo urejeno. Predvsem pa bo služila svojemu namenu in ne samo za šolsko telovadbo. Uporabljali jo bodo lahko tudi drugi telovadci. Stroške so plačali domačini s samopriskevkom.

Nekaj dni prej so v Železnikih odprli krajevni muzej, in sicer v značilni stari hiši tega območja, kjer se v starem stavbarstvu že začno mešati alpski in sredozemski vplivi. Železniki, staro središče železarstva, po katerem so dobili tudi ime, so s tem dobili pomembno kulturno ustanovo. Po bogastvu razstavljenih izdelkov sicer železnikarski muzej kroparskega še ne dosega, zato pa so v Železnikih šli na nekoliko širšo podlago. Prikazali so namreč predvsem topilništvo, razen tega pa tudi žagarstvo. Prva slovenska žaga na vodni pogon je bila po dosedanjih podatkih v Železnikih! Prav tako vidimo v muzeju razvoj čipkarstva, sodarstva in drugih domačih obrti. Zlasti za tujce, pa tudi za domačine bo železnikarski muzej postal kaj kmalu zelo zanimiv.

V zadnjih letih so razen redkih izjem vse naše medvojne vojaške enote izvolile svoje odbore, ki so zvečine zelo delavni. V glavnem se ukvarjajo z organiziranjem proslav in srečanj ter s pisanjem zgodovine. Zato so se počasi začeli čutiti nekdanji terenski politični aktivisti nekako zapostavljeni. Tem občutkom botrujejo tudi razmere, ki so vladale pri nas proti koncu vojne, ko je bilo v NOV zares vse, kar je bilo sposobno nositi orožje. Tedaj marsikateri borec ni mogel dojeti pomembnosti aktivističnega dela, ker to v zadnjem razdobju vojne ni bilo več tako pomembno kot prej. Marsikdo je videl tedaj v »terenci« samo nepotrebno breme ali priganjajo. Res je tudi, da se je aparat ustanov proti koncu vojne pretirano razrasel. Zaradi tega je bilo prišlo tudi do znane »Kidričeve mobilizacije«, ki je prizadela predvsem »terence« ter dokaj okrepila brigade za končni spopad.

Kot je poudaril na zborovanju v Železnikih podpredsednik republiškega izvršnega sveta tovariš Vinko Hafner, je imela naša vojska na Gorenjskem med prebivalstvom množično zaslombo. Redke so pokrajine v Sloveniji in tudi v Jugoslaviji, kjer je bila enotnost taka ali večja. Na Gorenjskem je osvobodilno gibanje araslo iz močne partijske in skojevske organizacije in niti najhujše nasilje ga ni moglo uničiti. Po še tako hudih udarcih je vedno znova vstalo, namesto padlih ali zajetih so prihajali v četice, bataljone, odrede in brigade novi in novi borci.

Ze pred vojno je bila Gorenjska

med industrijsko najbolj razvitimi pokrajinami Slovenije in s tem tudi vse Jugoslavije. Zato je bil zlasti njen dolinski del goste naseljen, vsa naselja pa povezana s cestami. Iz kmečkega predela pa so se vozili v tovarne številni delavci. Tudi turizem je bil že zelo razvit. Razdalje med kraji so majhne, državna meja pa blizu. Tako stanje je pomenilo težave za razvoj partizanske vojne. Okupatorji so imeli po vaseh lahko razmeroma maloštevilne posadke, ki so ob hujšem partizanskem napadu s strelji, raketami ali telefoni priklicale pomoč. Ta je prišla v najkrajšem času, če je bilo potrebno tudi s Koroške.

V takih razmerah na Gorenjskem ni bilo možnosti za daljše zadrževanje večjih partizanskih enot. V glavnem so zato tam delovali odredi, večino novincev so pošiljali v brigade na Primorsko. Tudi Prešernova brigada, ki je veljala za gorenjsko, se je zadrževala večinoma zunaj Gorenjske.

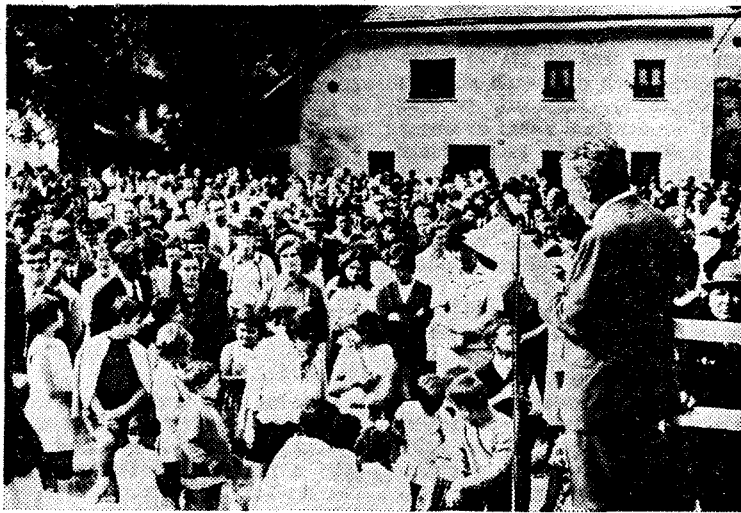
Ob vsem tem pa so imeli »terenci« na Gorenjskem veliko večjo vlogo kot drugje. Kot posamezniki ali v manjših skupinah so nehalno obiskovali ljudi, jih poučevali, bodrili, organizirali nabiranje hrane, denarja, raznih predmetov, pa tudi pridobivali vedno nove borce.

Pod skupnim imenom »terence« so borci označevali vse pripadnike osvobodilnega gibanja, ki niso bili v enotah NOV. To so bili tako tisti, ki so živeli partizansko življenje po gozdovih, kot oni, ki so delovali doma v korist OF — gospodarske komisije in narodno-osvobodilni odbori ter politične organizacije: KP, OF, SPZZ, ZMS SKOU, osebje raznih tiskarn, narodna zaščita in varnostna služba.

Z raznimi proslavami je zdaj moč zajeti samo del vseh teh, samo tiste, ki so bili v vodstvih. Če bi namreč hoteli pritegniti tudi druge, bi marsikje morali povabiti vse prebivalce, stare nad 40 let. Saj so bili marsikje organizirani vsi, ki so bili doma, se pravi otroci, ženske in starci!

Oblike dela aktivistov raznih vrst in ravni pa čakajo sposobnega zgodovinarja, ki jih bo opisal v obširnem in podrobnem delu. To bi bila naša politična zgodovina, ki bi najmoj morala zajeti ne samo imena aktivistov in nazive raznih vodstev, ampak tudi način dela kot izkušnje za primer, če bi bila naša dežela še kdaj okupirana.

MP

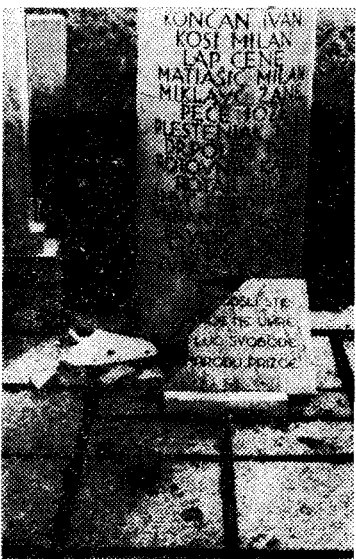

Vinko Hafner govori aktivistom v Železnikih

Besede naših dopisnikov

Komu je bila napoti plošča na spomeniku?

V Vižmarjih, ob glavni cesti iz Ljubljane proti Gorenjski, stoji spomenik 24 talcem, ki so jih tamkaj nacisti postrelili 28. januarja 1944. Ob vznožju stebra z imeni talcev je bila plošča s posvetilom. Ko pišemo »je bila« to pomeni, da je ni več. Neznani zlikovci so se iz kdove kakšnih pobud, morda samo iz obžesti, lahko pa tudi iz sovraštva do naše osvobodilne vojne, v noči med nedeljo in ponedeljkom, med 7. in 8. septembrom, spravili nad to ploščo in jo razbili, kot kaže fotografija. Upamo, da jih bodo pristojni organi izsledili in da bodo za svoj vandalizem odgovarjali pred sodiščem.

Poklon mladine jelovskim junakom

Preteklo sredo, 9. septembra je minilo že 27. let od tistega usodnega dne leta 1942, ko so močni nemški oddelki obkolili na Jelovici jelovsko partizansko četo in štab grupe odredov. Od približno 50 borcev jih je polovica padla. Med njimi tudi komandant Jože Gregorčič.

V počastitev spomina na ta dogodek je letos mladina jeseniških in radovljjskih šol že tretje leto obiskala ta kraj. Najprej so položili vence in cvetje pred spomenik padlim jelovskim borcem v Radovljici, kjer je bil tudi krajši program. Pred obeležjem padlih na Lipniški planini sredi Jelovice pa je mladini govoril eden izmed danes sedmih še živečih, preživelih iz omenjenega boja, tovariš Ivan Smitek. Ko je opisal dogo-

dek tistega jutra in omenil pomen takratnega partizanstva, je spregovoril o današnjih nalogah mladim: da bi bili dobri delavci, sposobni samoupravljalci in zavestni branitelji naše svobode.

Te besede so zbrani z odobranjem pozdravili in v svojem nadaljnjem programu pokazali svojo pripravljenost, nadaljevati pot, za katero so padali partizani.

Z osmimi avtobusi je mladina zatem krenila naprej po Jelovici, ki je vsa polna spominov in obeležij iz NOB. Nekateri so obiskali še partizanski dom na Jelovici, drugi pa so krenili v Skofjo Loko, kjer so jim v vojašnici Jožeta Gregorčiča pripravili prisrčen sprejem, jih pogostili ter jim pokazali stalno razstavo Jožeta Gregorčiča z vsemi glavnimi obrisi osvobodilnega boja na tem področju.

K. MAKUC

Sestanek tomšičevcev v Kočevju

Dne 6. septembra se je zbralo v Kočevju nekaj čez 30 bork in borcev, (vabljenih je bilo nekaj čez 100) iz Tomšičeve brigade, ki so sodelovali pri njeni ustanovitvi in se potem povečini borili v brigadi do osvoboditve.

Zbrane borce in borce je pozdravil Jože Boldan — Silni, za njim je spregovoril še Jože Lepin — Ris in Aleks Butara. Na srečanju je bil prisoten tudi sekretar Ob. KZK Kočevje Stane Lavrič.

Tovariši so med drugim povdarjali, da bi morali borci s svojimi bogatimi izkušnjami in poznanji delati več z mladino, da bi ta spoznala našo težko borbo za osvoboditev, ker so zgrajene na tej osnovi vse naše sedanje pridobitve. Borci bi morali po svojih spominih, posamezne dogodke iz našega boja, bolj osvetliti, ker ohranjeni dokumenti o tem vse pre malo pišejo. Več bi bilo potrebno napisati spominov, s temi prispevki bi se osvetlil marsikateri dogodek iz težkih bojev brigade, kakor tudi življenje padlih, umrlih in še živečih borcev.

Odbor za pisanje brigadne kronike, naproša vse živeče borce in borce, da pošljejo svoje prispevke, saj so spomini borcev izrednega pomena za pisanje kronike.

V prijetnem vzdušju in razpoloženju, je bilo slišati vrsto dogodkov in epizod iz pohodov in bojev brigade, kateri še niso bili nikjer napisani. Pri poslušanju o teh veličastnih dogodkih in bojih, o premagovanju težko, požrtvovalnosti in tovarištvu, ki je vladalo v letih našega boja, človek šele spoznava, kako velik, težak in herojski je bil naš boj.

Morda bi bilo prav, da bi se borci v posameznih krajih zbrali skupaj in spomine posneli na magnetofon, da bi se ohranili.

Prisrčno srečanje v Kamniku

V nedeljo 7. septembra so se v Kamniku sestale nekdanje jetnice iz nacistične kaznilnice Aichach. V to kaznilnico so nacisti pošiljali del jetnic iz Slovenije. Srečanje je organizirala komisija za politične zapornike, internirance in deportirance pri občinskem odboru ZZZB Kamnik.

Zjutraj se je v lepo okrašeni dvorani doma kulture zbralo okoli 100 preživelih jetnic in drugih gostov. Spregovorila je predsednica komisije tovarišica Marica Brejc, tudi sama nekdanja jetnica iz Aichacha ter pozdravila goste in predstavnike, nato pa orisala junaštvo naših žena v boju z okupatorji. Sledil je pozdravni govor predsednika občinske skupščine Vinka Gobca.

Oktet »Solidarnost« je zapel nekaj partizanskih in borbenih pesmi, nastopil je tudi tenorist Rajko Koritnik, članica Slovenskega narodnega gledališča Sava Severjeva pa je recitirala Kajuhovo, Zupančičevo in Pavčkovo pesem. Nato so vse goste pogostili, na kosilo pa so jih odpeljali v Kamniško Bistrico.

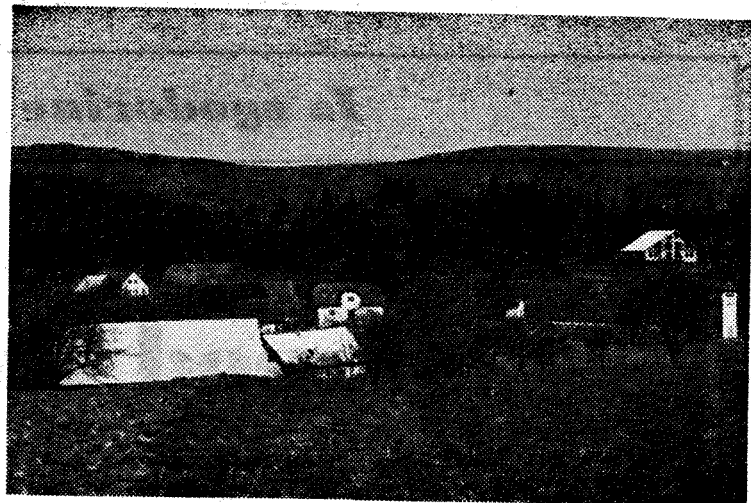
V popoldanskih urah so se gostje vključile v revijo narodnih noš. To revijo, združeno z mimohodom, vsako leto organizira turistično društvo Kamnik.

L. B.

Na Planici gradijo dom ZB

Prebivalci Frama in Planice se pripravljajo na svoj krajevni praznik, ki ga bodo proslavili 24. septembra letos. Tega dne bo minilo 25 let, ko so Nemci požgali gorsko vas Planico nad Framom. Kot trajen spomenik na ta dogodek so pred leti pričeli graditi dom ZB. S prispevki domačinov in nekaterih podjetij ter s številnimi udarniški urami so ga tudi zgradili do tretje stopnje. Sedaj bi ga bilo treba dokončati in opremiti. Potrebno je namreč opraviti obrtniška in druga dela. Zbrati bi bilo treba precej sredstev, zato so jih pričeli zbirati na območju občine Maribor. Prizadevanje tamkajšnjih domačinov je podprlo tudi združenje ZB občine Maribor.

V razgovoru z JELKO VRHOVŠEK, predsednico pripravljalnega odbora in LUDVIKOM GRAFFENAUERJEM, tajnikom, smo zvedeli, da bodo storili vse, da bi dom ZB, ki je danes postavljen že v surovem stanju čimprej izročili svo-

Planica nad Framom, desno dom ZB

jemu namenu. To je tudi dolgotrajna želja tamkajšnjih domačinov. Prepričani so, da se bodo tako najbolje oddolžili vsem padlim tovarišem in ustreljenim talcem tega kraja ter se tako spominjali hudih dni okupacije.

Oba predstavnika sta še povedala, da bodo v okviru krajevnega praznika ves teden razne prireditve, športna srečanja, tekmovanje v raznih panogah. Razen tega bodo pripravili srečanje preživelih borcev, pred tamkajšnjo spominsko ploščo pa bodo opravili komemoracijo. Imeli bodo tudi slavnostno sejo odbora ZB, na katero bodo povabili tudi predstavnike ostalih množičnih organizacij v vasi.

D. MIKLAVEC

OTVORITEV AVTOMATSKE TELEFONSKE CENTRALE LOKVE

Spomenik partizanskim kurirjem in vezistom

17. junija 1967 so člani delavskega sveta Združenega podjetja za ptt promet v Ljubljani imeli praznično zasedanje na Lokvah, kjer so prevzeli pokroviteljstvo nad kurirji in vezisti NOV in PO Slovenije. Tedaj je bil med drugimi točkami delovnega programa sprejet tudi sklep, da bodo na Lokvah sredi Trnovskega gozda postavili spomenik partizanskim kurirjem in vezistom.

Z otvoritvijo nove ATC, ki ima 20 priključkov, dne 9. septembra ob 11. uri so ta sklep izpolnili. Takšna praktična oblika spomenika — postavitev naprave za praktično rabo — je redkost in obenem zgled, ki ga velja še marsikje in marsikdaj posnemati!

Aparaturo ATC-20 je podarilo podjetje Iskra Kranj — obrat: prodajno servisna organizacija Ljubljana. Vsa podjetja za ptt promet v Sloveniji so zbrala denar za vzpostavitev povezave visokofrekvenčnih naprav med Lok-

vami in Novo Gorico. Montažna dela in rekonstrukcijo telefonske linije pa je v lastni režiji opravilo podjetje ptt Nova Gorica. Podjetje Avtopromet Nova Gorica je brezplačno odstopilo potrebne prostore za novo centralo, in sicer ob podaljšku glavne restavracijske dvorane hotela Poldanovec. Celokupna vrednost nove telefonske centrale je 250.000 Ndin in po njej so Lokve sedaj povezane s telefonskim omrežjem avtomatskih central v vsej Jugoslaviji.

Poleg večjega števila krajevnih zastopnikov iz Lokve in predstavnikov raznih občinskih organizacij iz Nove Gorice, so se slavnostne otvoritve udeležili tudi: glavni direktor ZPPTT tov. Jože Grbec, predsednica DS ZPPTT tov. Olga Gliha, predsednica pokroviteljskega odbora tov. Dragica Rome. Nagovor ob otvoritvi je imel član pokroviteljskega odbora tov. Tavželj inž. Marko, ki je med drugim seznanil navzoče o izpolnjevanju programa, kakršnega je pred dvema letoma pokroviteljski odbor sprejel v zvezi z obujanjem tradicij in spominov partizanskih kurirjev in vezistov NOV in PO Slovenije. Iz tega poročila veje velika in hvalevredna prizadevnost vseh članov pokroviteljskega odbora ob vsem tistem kar so že naredili in za vse tisto, kar še nameravajo v bližnji prihodnosti urediti in izvršiti.

Naknadno bo na vhodu v to centralo vzidana spominska plošča s posvetilom partizanskim kurirjem in vezistom. Na Lokvah je sedaj že 7 telefonskih naročnikov. Z naglim razvojem tega turističnega kraja, bo nova naprava že v prihodnjih letih polno zasedena in bo s tem še bolj povezovala ta kraj s Slovenijo in Jugoslavijo. Predsednik skupščine občine Nova Gorica tov. Rudi Šimac se je vsem, ki so prispevali za postavitev te važne komunikacijske naprave, iskreno zahvalil in poudaril velik pomen, ki ga centrala ima za razvoj turizma v tem kraju.

Partizanske Lokve so za letošnji občinski praznik s tem dobile izredno dragocen in praktičen dar.

Ciril Zupanc

Ob tabornem ognju

Kič in Alpenjäger Marsch

Bilo je na neki proslavi, ki je imela izrazito patriotski značaj. Vse je bilo v zastavah, slovenskih in jugoslovanskih, v nebo so se dvigali mlaji, med njimi so bila razpeta domoljubna in socialistična gesla, dobrodošlice...

Slavnost je začela godba na pihala. »Uradnik del proslave se sicer še ni bil začel, množica je čakala na goste in govornike. Ta čas so zapolnili uniformirani godbeniki z melodijami, ki niso zvenele prav nič domače. Krado ma sem pogledal na note, ki so jih imeli pred sabo. Na partituri je bilo napisano »Alpenjäger Marsch«. Temu »komadu« so sledili drugi, prav tako nemški...

Vprašal sem se: mar res nimamo dovolj domačih, narodnih in partizanskih pesmi oziroma skladb, ki bi jih lahko igrali na taki prireditvi? Mar kapelnik res misli, da je za podoželsko proslavo vse dobro, samo da je poskočno? Ne bi se čudil, če bi slišal Alpenjäger »Marsch« na kakšni veselici vojaških veteranov v Avstriji ali Nemčiji. Toda tukaj, pri nas doma, na tleh, kjer so naši ljudje v bojih z Nemci preživeli kri...

Nič, prav nič se ni na tej proslavi ujemalo s tujo glasbeno navlako. Pač! V razčlembi celotne prireditve,

ki je bila sicer na visoki kulturni ravni, bi lahko postavil v isto vrsto obilico kričečega kiča, ki je bil razstavljen na stojnicah. Ali imajo naši ljudje res tako malo okusa, da kupujejo to šaro, ki nima nobene zveze s pravo ljudsko umetnostjo. Če je namreč ne bi kupovali, je kramarji ne bi vlačili na naše proslave.

Vprašali boste, kje je bilo to. Kraja ne imenujem zato, ker je bila prireditev drugače odlična. Sicer pa je taka navlaka navzoča še marsikje. Prav bi bilo, če bi jo začeli odpravljati z naših prireditev, zlasti s proslav ob odkritjih spomenikov in drugih svečanosti.

F. Š.

Kdor zna pa zna

Iz visokega kupa prošenj in spisov za družbeno pomoč sta se nam utisnili v spomin dve skrajnosti. Kot se pri stanovanjih, v službah in povsod v javnem življenju kažejo značajni posamezniki ljudi, prav tako je bilo tudi v tem primeru.

Mati številne in danes dobro situirane družine je vložila prošnjo za družbeno pomoč in navedla povsem utemeljen razlog: sin je bil ranjen in umrl v partizanih, premoženja ni niti za kravo, sama je že v letih, tako da ni zmožna samostojnega zaslужka. Vse utemeljeno in prav. Toda okoliščine so povsem drugačne. Poleg

sina, ki je ostal v partizanih, je še šest sinov in hčera, vsi so že poročeni in imajo dobre službe. Ob posameznih praznikih se okrog hiše zbere cela vrsta njihovih osebnih vozil. Na njihovem nekdanjem vrtu in njivah pa so stanovanjske in vikend hišice bratov in sestra, tako da grunta pravzaprav ni več. In človeku se vsiljuje vprašanje, če naj bi bil v partizanih umrl sin res edini dolžan skrbeti za svojo mamo; kaj pravi vest danes živim dobro stoječim otrokom?

In drugi primer. V osamljeni bajti v oddaljeni dolini pod gozdom živi možak svojih 8 križev. Ze zdavno je vdovec. Imel je samo eno hčerko, ki se je v svetu zgubila. Nihče ne ve več o njej. Za svoja leta je možak še kar dober. Le roke se mu tako tresejo, da skoraj še jesti ne more več. Sosedovi mu hodijo pomagat. Za časa vojne so bili v tej skriti dolini stalni gostje partizani z različnimi delavnicami, štabi... Možak pa je bil vedno na razpolago za karkoli. Zbiral in prenašal je razne vrste material, delal bunkerje, bil je »gospodarski«, tvegal sebe, hišo in vse in bil vedno navdušen sodelavec partizanov. Toda nobene prošnje ni napravil, dasi nima niti za cigarete. Na pripombo sosedov je zanj krajevno združenje napravilo ustrezno prošnjo, da bi dobil upravičeno pomoč.

So torej taki in taki. »Kdor zna, pa zna...« pravi naše ljudstvo.

K. M.

Is zgodovine revolucije in ljudskega odpora

Pripoved o Rožankovih izpod Uršlje gore

V februarju 1943 sta Rožankovi hčeri Julija — vdova Kristof in Marija — poročena Petrič, ob nekem obisku pri sorodnikih v Šmiklavžu pri Slovenj Gradcu, srečali pri Bečniku prve partizane. Po vrnitvi domov v Kotlje, sta o tem zaupno spregovorili z bratom Anzom in Zepom Zdovcem ter jima zagotovili, da bi v primeru potrebe, kakšnemu zanesljivemu lahko pomagali v hosto.

Ze čez nekaj dni je prispela po posredovanju bratov na Rožankovo prva skupina tih odločnih fantov z željo, da se pridružijo partizanom. To so bili Bogomir Vastl, Albert Kotnik in Karl Polenik-Don. Sestri Julijana in Marija sta vspostavili zvezo s Šmiklavžem, po kateri so fantje odšli v gozdove.

Prvega aprila 1943 je na Rožankovo domačijo že prispel Pavle Zavcer-Matjaž s sodelavci. To je bilo prvo srečanje Rožankove družine s partizani. Ze čez nekaj dni pa je prispela cela četa, ki sta jo vodila Boris Čizmek-Bor in Ivan Uranič-Drago.

Nato so se vrstili vse pogostejši obiski. S časom skoraj da ni bilo več dneva, ko se ne bi kdo oglasil. Nemcem to ni ostalo skrito, zato so prirejali hajke, ki pa so ostale, po zaslugi dobrega obveščanja in iznajdljivosti, brezuspešne. Tako so nekega dne okrog 8. ure zjutraj pridrveli Nemci na Rožankovo domačijo in zahtevali vodiča. Ker se ni prostovoljno nihče odzval zahtevi, so izbrali 24 letnega sina Zorka. Med potjo so od njega zahtevali, naj jim pokaže partizanski bunker v starem opuščnem rudniškem rovu v Ivartnikovem gozdu. Ko je Zorko videl, da so Nemci o bunkerju poučeni, se mu je v glavi prepletala med tisoči misli ena sama želja, speljati zadevo tako, da se bodo partizani iz rova srečno rešili. Kljub tuhtanju pa ni našel kaj drugega, kot upanje, da če bo Nemce zavaljal, bodo domači medtem partizane obvestili o nemški hajki. Zato je vodil Nemce po drčah in globačah, vse naokrog po planini in šele, ko je vodja hajke kazal očito nezadovoljstvo, je pod pritiskom le »našel« pravo pot do rova. Ta pa je bil med tem po zaslugi Zorkovih sester, že prazen. To je Nemce razočaralo, zato so zahtevali, naj jim pokaže neko votlino, o kateri vedo domačini veliko povedati. Spomnil se je

vsem znane, oddaljene, težko dostopne votline pod Šmohorico, katere partizani niso uporabljali, ker ni bila dovolj skrita. Peljal je Nemce tja in jih s tem tako »zaposlil«, da so se na Rožankovo vrnili šele pozno popoldne. Domačijo so obkolili z namenom, da bodo kar tam počakali »bandite«. Pred tem pa sta že odgnala živino na pašo Julijanin 11-letni sin Emil in njegova 10-letna sestra Francka. Zaslišala sta dogovorjen znak, podoben žvižgu drozga, zato sta pasoč se živino usmerjala proti gozdu. Tam ju je Karl Polenik-Don povprašal o stanju doma. Naročil jima je, naj doma točno pregledata, kje so nemške straže in koliko je Nemcev, kar naj mu na vsak način sporočita. Ob spretnem varovanju živine sta vse to izpeljala. Nato sta po Donovem naročilu odgnala živino v hlev, domače pa sta obvestila, da naj bo ob 18. uri vsa družina v prostorih, varnih pred krogami. Nekaj po 18. uri je zaropotalo. Po dveh urah so se Nemci spustili v beg proti Rimskega vrelcu, vendar nekateri ne več po lastnih nogah. Partizani niso imeli nobenih izgub.

Ob eni podobnih hajk pa je odigral odlično vlogo rešitelja 20-letni Vanči Slemnik. Ko je opazil Nemce, ki so se bližali domačiji, ga je zaskrbel usoda tovarišev iz tehnike, ki so s polno paro delali v čebelnjaku. Nemci so se mu že bližali, zato ni mogel odhiteti k čebelnjaku, iz katerega se je slišal ropot pisalnega stroja. V hipu mu je prešinila možgane rešilna misel. Delal se je, kot da Nemcev ne vidi in se je zapodil proti hudemu biku, ki se je pasel v neposredni bližini. Bik je bil izredno napadalen. Dvignil je rep in silovito napadel Vančija. To igro sta nekajkrat ponovila in Nemci so od začudenja kar strmeli. Ob vsakem naskoku pa so bušili v navdušen krohot, ki pa je prodrl tudi v notranjost čebelnjaka. Ko je Pavle Zavcer-Matjaž pokukal iz čebelnjaka, ga je prizor kar vrgel nazaj. Ropot pisalnega stroja je v hipu utihnil, v čebelnjaku pa so čakali, z orožjem pripravljenim na strel, razen Matjaža še Olga Kastelic-Marjetka, okrožni sekretar »Poldax«, »Auscigera«, in Franci Cvitančič.

Vanči je izvajal svoje toreadorske spretnosti vse bliže čebelnjaku, Nemci pa se tja niso približali, saj jim očitno ni bilo do sre-

čanja iz oči v oči s hudim bikom. Nato so pregledali poslopja, toda čebelnjaku, okoli katerega se je pasel bik, se ni približal nihče.

Med številnimi zavednimi domačini pa se je našel izdajalec, ki je Nemcem javljal, da se sprehajajo partizani pod Uršljo že kar ob belem dnevu.

Spričo neuspešnih hajk so Nemci ubrali druge strune. Od Javorja do Sel so pozapirli vse sumljive osebe, da bi tako onemogočili partizanom zadrževanje na tem območju. Takrat so se zgrnili prvič temni oblaki nad Rožankovo družino. V mesecu novembru 1943 so Nemci aretirali sina Francka, ki je kmetoval na Ivartnikovi domačiji, brata Zorka, brata Maksa, sestro Marijo in hlapca Vančija. Ob tej aretaciji je pokazal sin Zorko izredno prisebnost. Pri hiši je bilo nekaj partizanov in partizanka Marija Slemnikova. Domači so Nemce opazili šele, ko so ti že obkoljevali domačijo. Sin Zorko je partizane ob spoznanju velike nemške moči prepričal, da je odpor nesmiseln, nakar jih je spretno speljal v stelnjo uto, kjer jih je skril za steljo. Partizanka Marija Slemnikova pa je smuknila k Julijinemu sinu Emilu v posteljo. Ko so Nemci vdrli v stanovanje in videli, da leži pri fantku oblečena ženska, so hoteli vedeti, zakaj to. Mirno jim je dejala, da zato ker so se otroci prestrašili. Otroci so zares »brido« jokali in s tem Nemce prelisičili.

Vseh pet aretiranih so Nemci z močnim spremstvom odvedli proti Ravnam na Koroškem. Med potjo sta brata Maks in Zorko nekako zrahljala vezi, nakar sta v Smereškem klancu iznenada planila v gozd, da bi se z begom rešila iz nemških krempljev. Presenečeni Nemci so se kmalu znašli in za beguncema je zasikalo desetina krogel. Maksu je bila sreča naklonjena in se je srečno rešil iz dosega morilskega orožja. Še isti dan je odšel k partizanom. Zorka pa je prikoval k tlom dobro pomerjeni strel. S prestreljenimi prsmi je obležal, prepuščen na milost krvnikom.

Ko je žalostni sprevod z aretiranimi in ranjencem prispel v Guštanj — sedanje Ravne na Koroškem — so po nesrečnih nekateri Ravenčani pljuvali in jih zmerjali: »Banditi Rožanki!«. Da, tudi taki so se našli... Ranjenca, ki po poznejših zdravniških ugotovitvah ni bil smrtno ranjen, so

Nemci z ostalimi vred najprej neusmiljeno pretepli, nakar so ga prepeljali v bolnišnico v Celovec. Tam je zaradi hudih notranjih krvavitev, ki so bile posledica mučenja, kmalu izdihnil. Ta udarec je močno pretresel vso preostalo Rožankovo družino. Toda opogumila se je sestra Julijana in je odpotovala v Celovec. Ker je dobro govorila nemško, ji je uspelo izposlovati pri policiji vse potrebno, da bi lahko bratovo truplo prepeljala v domači kraj. Tedaj pa se je vmešal gestapo in vse je padlo v vodo. Kolikor je ravnala policija s potrto sestro izredno obzirno in celo sočutno, toliko bolj kruto in brezobzirno jo je popadel gestapo. Zopet so padale psovke o svinjah banditskih, svoj izbruh pa je gestapovski vodja zaključil z besedami: »Srečni bodite, da vam ga damo mrtvega!« Misel na kakršno koli nadaljnje prizadevanje in uspeh je bila zaman. Sestra se je morala zadovoljiti s tem, da je smel najti brat svoj mir vsaj na celovškem pokopališču. Tam so bili domači zelo presenečeni nad ravnanjem celovškega pogrebne zavoda. Ta je pripravil pokojniku prvovrsten slovenski pogreb. Pogreba so se udeležili številni meščani, med njimi tudi slovenski duhovniki in drugi izobraženci, kakor na primer zdravnik dr. Plešivčnikova in drugi.

Ostali trije iz peterice aretiranih, so romali iz Guštanja v koncentracijska taborišča, v katerih je za Francem in Vančijem izginila vsaka sled, le Marija se je po osvoboditvi vrnila, ko je okusila vse grozote številnih uničevalnih taborišč.

Kruti udarec, ki je Rožankovo družino neusmiljeno prizadel pa ni zlomil njenega rodoljubja. To je narekovalo, da je treba delati za vsako ceno naprej. V skupnem prizadevanju so pomagali partizanom celo najmanjši člani družine. Ko se je spomladi 1944 sanjal 12 letni Emil na poslednjih krpah kopnečega se sprega, se je spodaj na domačiji pojavila nemška kolona. Fantič je vedel, da je pri sosedu »Jurčku« skupina partizanov. Izmuznil se je Nemcem izpred oči in odhitel s sporočilom k sosedu. Ker je bil sosed precej višje v hribu in je delal fantič zaradi varnosti ovinek, Nemci pa so jo ubrali po bližnjici, je zadnji hip rešil partizane iz nevarnosti. V hiši je bilo še polno sledov in domača dekletca so jih hitela odstranjevati. Toda Nemci so bili že na dvorišču in otroci so se začeli v svoji iznajdljivosti dirje poditi po stanovanju, ena izmed deklic je z metlo mahala in otepala, da je dvignila oblak prahu. Nemci, ki so vstopili, da bi preiskali stanovanje, so kar zmagjevali z glavami rekoč: »Tu pa je prava norišnica!« Le bežno so pogledali po kotih in se umaknili v prostore z mirnejšim »podnebjem«. Čeprav so Nemci vsiljivo spraševali po »banditih«, se je takrat vse dobro končalo.

Rožankova družina je bila zelo navezana drug na drugega. Tisti njeni člani, ki niso več živeli doma, so ob nedeljah redno prihajali domov. To so dobro vedeli izdajalci, preko njih pa tudi Nemci. Tudi v nedeljo, dne 4. 6. 1944 je bila vsa družina zbrana. Iz Kotelj so prispeli: sin Anza, ki je bil mizar, sin Zepa, ki je bil kovač ter njegov pomočnik Avgust Kotnik. Doma je bil tudi brat Maks, ki se je rešil z begom ob aretaciji novembra prejšnjega leta. Okrog poldneva je pridrela na Rožankovo tolpa gestapovcev iz pol ure oddaljenega Rimskega vrelca. Gestapovci so domačijo obkolili in začeli s preiskavo. V kapelici so našli nekaj ženskega perila, ki so ga imele ženske skritega za primer najhujšega. Tej najdbi so gestapovci dodali še nekaj nabojev in že je bil teren za izbruh pri-

Emil Kristof, sin Julijane ob spominskem obeležju na Rimskega vrelcu, kjer sta bila mučena in ubita njegova strica.

pravljen. Zenske in otroke so zastražili v kuhinji, moške pa so odgnali v zgornje prostore. Bratu Maksu je še zadnji hip uspelo, da se je rešil v skrivališče na podstrešju, ki je bilo pod prekaševalnico. Od tam je razločno slišal vse, kar se je godilo z bratom in pomočnikom Gustlom. Gestapovci so kot obsedeni besneli nad Azom in zahtevali, naj pove, kje so »banditi«. Ker ta ni hotel ničesar priznati, so ga začeli obdelovati s puškinimi kopiti. V zastraševanje so izstrelili tudi nekaj streliv iz pištole. Tedaj je uspelo 61-letni materi, da se je izmuznila iz kuhinje in je šla pogledat v zgornje prostore. Tam je sedel na tleh ves oblit s krvjo sin Anza. Prijela ga je za ramena in zahtevala: »Anza, pojdi dol, kaj so storili s teboj?« Sin jo je proseče pogledal in šepnil: »Mama! Boste skrbeli za moje otroke?« Priskočili so gestapovci zgrabili pobitega Anza in ga kakor kladivo vrgli po strmem stopnišču v prtičje, kjer je neigben obležal. Nato se je začelo nemirno tekanje po postopju. Roparji so odnašali obleke, perilo in razne vrednosti. Vse to so naložili na kmečki voz, nanj sta morala položiti brat Zepa in njegov pomočnik Gustl nezvestnega Anza. K njemu je nato zlezel brat Zepa. Pomočnik Gustl je moral zapreti domače konje in odpeljati proti Rimskega vrelcu. Po strmih kolovozih je prisebni Zepa vzel bratovo telo v naročje, da mu je lajšal trpljenje.

Zenske so komaj pomirile prestrašene otroke, ki so ves čas obupno jokali. V zgornjih prostorih pa se je nutil grozljiv prizor. Vse je bilo razmetano, stene in strop pa so bili oškropljeni s krvjo.

Kmalu po odhodu gestapovcev so zapustili domačijo: sin Maks — partizan, njegova sestra Ančka in dvanajstletni nečak Emil. Umaknili so se v bunker nad Jurčkom. Preostala družina je prečula noč v nepopisni grozi. Naslednje jutro ob svitu je zbežala v gozd še zadnja hčerka Julijana z otrokoma: 9-letno Marijano in 8-letno Julijano, s seboj pa je vzela tudi 11-letno nečakinjo Francko, katere mati je bila v taborišču že od novembrske aretacije prejšnjega leta. Na domačiji je odločno vstrajala le še 61-letna babica Marija Zdovc — Rožankova mama s služkinjo Marijo. Preveč spominov, preveč žaljev, preveč dolgih, srečnih let ob že pokojnem možu jo je vezalo na to hišo, da bi jo mogla za karsibodi zapustiti. Toda to gnezdo njene življenjske sreče je bilo prazno. Otroci in vnuki so bili pobiti in razgnani, le spomin nanj je bil vedno živ. Prosila je služkinjo Marijo, naj stopi do Rimskega vrelca in poišče, kaj je s sinovoma. Preden pa je ta prispela do gestapovskega brloga, je srečala domačino, vermana, ki jo je posvaril, naj vsi zbeže, ker bodo sicer gestapovci vse pomorili. Za čas je še oklevala in že je opazila krdelo gestapovcev, ki so se bližali proti Podgori. Odhitela je, kar so jo nesle noge in doma na pragu zaklicala stari gospodi-

Nadaljevanje na 8. strani

Fotografija z vprašanjem

Najbrž so se slikali terenci nekje na osvobodene m ozemlju, toda v kateri vasi, kdo so? Po uniformah sodeč je slika nastala poleti 1944. Če bo kdo koga spoznal, naj nam napiše.

POGOVOR S PRIPADNIKOM NEKDANJEGA JUGOSLOVANSKEGA ODREDA V SZ

Iščemo razumevanje in domicil

Več tisoč slovenskih fantov je proti volji med II. svetovno vojno prišlo v nemških uniformah na ozemlje Sovjetske zveze. Mnogi se niso zavedali, kaj to pomeni, mnogi pa so zavestno privolili v to žrtv, da bi rešili svojce pred uničenjem, saj so na lastne oči videli, kaj se je zgodilo z družinami tistih, ki so šli k partizanom. Na ozemlju Sovjetske zveze so mnogi našli pot k sovjetskim partizanom, drugi so pobegnili k Rdeči armadi, mnogi so se pustili ujeti. Preživeli so strahote ujetništva, toda kljub temu so izkoristili prvo priložnost in se prijavili v našo vojsko.

Dne 8. decembra 1943 je bil pri vasi Karasijevo pri Kolomni, kakih 160 km od Moskve, ustanovljen 1. samostojni jugoslovanski odred v SZ. Poleg Slovencev so se vanj vključili številni Srbi in Hrvatje iz Vojvodine, zvečine pripadniki NOB, ki so jih Madžari kot take pozaprlili in poslali v SZ za razna gradbena dela. Kasneje so pobegnili k partizanom ali se vdali Rdeči armadi. Številna je bila hrvaška skupina; te ljudi so kot »prosto-voljce« poslali v SZ, da bi se bojevali na nemški strani, pa so jih Rusi zajeli pri Stalingradu. Ndaleje je bila v odredu tudi skupina naših izseljencev, ki so pred vojno delali v Iranu, pa so se prosto-voljno prijavili v Rdečo armado, v tem ko so službo v kraljevski vojski odklonili. Prav tako je v odred prišlo nekaj Primorcev, ki so jih kot italijanske vojake poslali v SZ kot pripadnike ARMIRA, pa so dezertirali ali se pustili ujeti. Nekaj je bilo tudi predvojnih komunistov, političnih emigrantov, ki so živeli že pred vojno v SZ.

Odred je bil razdeljen na čete, ki so se začele uriti. Iz taborišč je prihajalo čedalje več novincev, zato je bila spomladi 1944 ustanovljena na istem kraju 1. jugoslovanska brigada v SZ. Ta je sprva štela tri bataljone in štabne enote. Kasneje je bil ustanovljen še dopolnilni bataljon, iz katerega je po odhodu brigade v Jugoslavijo nastala 2. brigada.

1. brigada je julija 1944 odšla iz Moskve in se prek Romunije prebila pri Kladovu 6. oktobra v Jugoslavijo. Udeležila se je osvoboditve Srbije in pri Čačku doživela

hude izgube. Prek Beograda so brigado poslali na sremsko fronto. Konec vojne je brigada dočkala v Celju, nakar so jo poslali v Črno goro in Bosno v boj proti Četnikom. Leta 1946 je bila brigada razpuščena.

2. brigada je prišla spomladi 1945 v Beograd in so jo takoj razdelili po raznih drugih enotah. Del borcev je že v SZ prišel v sestavi 2. tankovske brigade.

Lani je bil podobno kot za vse druge naše enote ustanovljen tudi odbor za 1. jugoslovansko brigado v SZ. O delu odbora in nekaterih drugih vprašanjih smo povprašali tovariša Ivana Račnika iz Ljubljane.

VPRAŠANJE: Kdaj ste se vključili v 1. jugoslovansko brigado, odkod in kako, kakšne vtise ste odnesli iz nje?

ODGOVOR: Doma sem iz Slovenj Gradca, rojen sem bil 1923. Kot skoraj vse moje vrstnike so tudi mene Nemci 23. julija 1942 mobilizirali v svojo vojsko. Že leta 1941 sem hotel iti k partizanom, sestra je sodelovala s člani KP že od leta 1938 dalje, od 1942 pa s partizani. Ko sem hotel k partizanom, me niso sprejeli. Ko sem dobil pozivnico za nemško vojsko, sem spet hotel k partizanom, pa so mi odgovorili, naj kar grem v nemško vojsko in naj o prvi priložnosti pobegnem z orožjem k partizanom ali k Rusom. Tako sem šel...

V Salzburgu sem končal urjenje v 137. nadomestnem lovskem bataljonu. Prvotno so nas nameravali poslati v Afriko, toda Nemci so nekako ugotovili našo nezanesljivost (nameravali smo pobiti oficirje in uiti k zaveznikom), zato so nas razpustili in poslali v Rusijo. Kot pripadnik 2. delavskega bataljona sem se znašel 5. decembra 1942 blizu mesta Nevel. Premestili so nas v Smolensk, nato v Vitebsk in nazadnje v Velikije Luki. Nismo imeli orožja, toda po nemškem porazu pri Stalingradu so naš bataljon razpustili in nas potaknili v razne enote, tako smo seveda dobili tudi orožje. Postal sem pripadnik 333. pehotnega polka v okoliščini mesta Velikije Luki. Od doma sem večkrat dobil sporočilo, kako je pri nas. Zato smo se slovenski

Pripadniki sekcije za kulturno-prosvetno delo 1. jugoslovanske brigade v SZ spomladi 1944 v starih jugoslovanskih uniformah s »šajkačami« in posebnimi znaki na njih.

fantje dogovorili za pobeg. Dne 21. julija 1943 nas je pet ušlo čez fronto k Rusom. Dva dni smo bili zaprti in so nas zasliševali. Postavili so nas pred izbiro: ali v njihovo vojsko ali v ujetniško taborišče. Dva sva vstopila v njihovo vojsko, trije pa so izbrali taborišče. Tako sem postal pripadnik 396. pehotnega polka 2005. divizije. Zaposlili so me v obveščevalnem odseku štaba divizije, v glavnem smo risali nemške položaje in ponoči prek zvočnikov govorili nemškim vojakom. Pri tem smo imeli še dokaj uspeha. Sodelovali smo tudi pri zasilanju ujetnikov in dezertirjev. Oktobra so me poslali z več tovariši in sovjetskimi oficirji na potovanje po taboriščih, da bi poiskali rojake in jih vključili v jugoslovanski odred. Sprva smo zbirali tudi Čeha in Slovake, pozneje samo Jugoslovane, ker so nameravali ustanoviti mešani jugoslovansko-čehoslovski odred.

Ob ustanovitvi jugoslovanskega odreda sem prišel vanj. Naše uniforme so imele enak krog kot bivše jugoslovanske, samo da so bile skrojene iz angleškega blaga »kaki« barve. Na glavah smo imeli »šajkače« in na njih znak, jugoslovansko zastavo v obliki črke »U« z rdečo zvezdo v sredini. Označevanje so bile iste kot v stari jugoslovanski vojski, podoficirje, oficirje in kaplarje smo nagovarjali z »gospoda«. Uradni jezik je bil srbskohrvaški, političnih komisarjev nismo imeli, oficirji in podoficirji so vojake tudi šikanirali po »starojugoslovansko«. Tako je moral, kdor je kaj zagrešil, bos stati v snegu, se plaziti po trebuhu po blatu, čepeti in držati puško v iztegnjenih rokah. Naši oficirji in podoficirji so bili večinoma bivši

jugoslovanski, ki so prek domobranske vojske prišli v Rusijo in bili nato pri Stalingradu ujeti. Negodovati zoper tako ravnanje si nismo upali. Nekaj je bilo tudi izjem. Tako se spominjam Viktorja Humarja iz Gorice, ki je kot italijanski oficir prišel z ARMIRA v Rusijo in tam pobegnil. Pavel Korenjak je bil Slovak in je s prisilnega dela pobegnil k ruskim partizanom. Branko Jevremović je prišel iz Teherana kot uskok iz kraljevske vojske in ga je kralj Peter zato kaznoval z odvzemom čina.

Vsak večer smo morali moliti skupaj pravoslavci in katoliki, vsako nedeljo pa je bila maša za katoliške in pravoslavce ločeno ter nekakšen obred za muslimane. Teh je bilo pre malo, zato je moral nekaj Slovencev v vrsto k njim.

Precej se je spremenilo, ko je prišla k nam iz Jugoslavije delegacija. Pred njo smo se uradno opredelili za NOV, ker je prej veljalo, da smo del kraljevske vojske. Zamenjali so nam znake na kapah, dobili smo politične komisarje iz vrst predvojnih emigrantov v SZ; nekaj so jih izbrali izmed nas in jih poslali na krajišč tečaj. Tudi uniforme smo dobili sovjetske, na epoletah smo nosili enake oznake, kot so jih imeli v Rdeči armadi. Zdaj smo bili tovariši. Nekateri oficirji so močno negodovali, bili so celo primeri, ko so nam očitali, zakaj smo dezertirali. Šele ko smo prišli v Beograd, smo se sprostili, na neki konferenci. Dobili smo partizanske oficirje, vse nezanesljive pa so odstranili. Nekateri izmed njih so skrivaj nosili še vedno ustaške legitimacije.

VPRAŠANJE: Kdaj ste postali član odbora 1. brigade, ustanovljene v SZ? Kako dela odbor?

ODGOVOR: Lani so me kooptirali v odbor, prej sem bil v pripravljalnem odboru pri RO ZZB za zbiranje podatkov o udeležbi Slovencev na sremski fronti.

Naš odbor se od lani sploh ni sestel in menda sploh ne dela. Zakaj tako, ne vem. Predsednik je tovariš Poljanšek iz Luč v Savinjski dolini. Nekoč mi je izjavil, da za delo odbora ni denarja in da on ne more na lastne stroške potovati okoli.

Sam sem zbral nekaj gradiva za brigadno zgodovino, tudi Poljanšek ima menda precej gradiva. Vendar vse to še zdaleč ni tisto, kar bi bilo treba za pisanje take zgodovine, kot jo imajo ali kot jo pišejo druge brigade. Čas pa teče in čedalje manj nas je...

Menim, da bi bilo treba dejavnost našega odbora poživiti in nekaj ukreniti za pisanje zgodovine, predvsem pa najti sposobnega in marljivega avtorja, ki bi sam zbral preostalo gradivo in začel pisati. Najti bi bilo treba tudi občino, ki bi nam dala domicil. Morda bi bila to celjska ali velenjska občina, saj je brigada tam končala vojno.

VPRAŠANJE: Zakaj mislite, da delo vašega odbora ni takšno, kot je delo drugih odborov?

ODGOVOR: Največje težave so zaradi pomanjkanja denarja. Drugi odbori imajo domicilne občine, ki jih denarno podpirajo, mi take občine nimamo. Naši ljudje zvečine niso »vplivni« državljani in njihovo prosjačenje ni tako uspešno pri raznih podjetjih. Naši ljudje tudi niso tako iznajdljivi kot drugi, primanjkuje nam tudi prizadevnosti in marljivosti, pa tudi moralne podpore s strani Sveta za razvijanje tradicij.

Drugo, tudi zelo važno vprašanje je političnega značaja. Marsikje na naše ljudi kot na bivše nemške vojake gledajo še malo postrani. Z uradne strani je tako gledanje že

zdavnaj označeno kot neosnovano in krivično, toda posamezniki so še vedno taki kot so bili. Drugo pa so posledice dogodkov leta 1948 in kasneje, tudi lanskega 21. avgusta. Tudi glede tega je uradna politika popolnoma drugačna kot mnenje posameznikov, s katerimi imamo še včasih opravka. Tako smo se letos spomladi v Velenju prvič zbrali rama ob rami z drugimi partizanskimi enotami, pred tem pa je tovariš dr. Brilej, podpredsednik republiške skupščine, na seji pripravljalnega odbora javno izjavil, da proti nam nima nihče več ničesar in da je bil naš boj enakovreden boju slovenskih partizanov. Tako je usmeritev našega političnega življenja po IV. plenumu ZK na Brionih tudi glede nas dejansko priznana. Kljub temu pa se nekateri naši soborci še vedno ne morejo znebiti nekakšne tesnobe in strahu, čeprav ta nima nobene podlage.

Zapisal MP

Obiskal nas je soborec iz ČSSR

Te dni je prišel na štiri-najstidnevni obisk v Slovenijo nekdanji borec 17. brigade Anton Mlynec iz Karlovih Varov, strojni tehnik. Med drugim je obiskal tudi naše uredništvo in nam povedal nekaj svojih vtisov ter nekaj iz spominov na partizanske čase.

Kot mnogo drugih so tudi Mlynec nacisti od doma v okolici Zlina poslali delat v Celovec, v II. oddelek tovarne letal iz Dimaškega Novoga mesta, ki je bila v nekdanji tobačni tovarni.

Tam je delalo tudi precej Slovencev in med njimi je bilo več partizanskih zaupnikov. Kaj kmalu je našel z nekaterimi izmed njih zvezo. Sestra trgovca Rusa z Bleda je bila v Celovcu, njena hči pa je delala skupaj z Mlynecom.

Dne 3. oktobra 1944 je Mlynec po zvezi prišel k Rusu. Pred njim sta prišla po isti zvezi dr. Medek in ing. Kašpar, oba Čeha. Pri Rusu je bil do večera, nato pa je

ponj prišel kurir in ga odpeljal v samotno hišo nad blejsko železniško postajo. Tja so prihajali partizani. Ponoči je z njimi odšel na Pokljuko, kjer je bil Jeseniško-bohinjski odred. Po dveh ali treh dneh so ga skupaj z drugimi novinci poslali na Primorsko. Nekaj časa je bil v Čepovanu na komandi mesta, decembra pa so ga poslali v 17. brigado. Tam je postal četni bolničar. Komandant bataljona je bil Jože, komisar Srečko. Udeležil se je vseh bojev do konca vojne in bil nazadnje bataljonski bolničar.

Kdo ve, koliko ranjencev je obvezal v hudih bojih zadnje vojne zime, ko so se na Primorsko z vseh strani valile množice sovražnikov! V zadnji ofenzivi je imel prevezovališče na Ogalcah na Vojškem, ranjencev je bilo na desetine in imel je polne roke dela.

Po razpustu 17. brigade je bil v jugoslovanskem odredu v Trstu. Avgusta 1945 so ga odpustili iz vojske in se je vrnil na Češko.

Domov je bil pisal iz ljubljanske bolnišnice, kjer se je zdravil zaradi lažje rane, ki jo je dobil v bojih nad Barkovljami. Drugače pa od odhoda k partizanom domači niso vedeli, kje je, saj so pismo dobili šele januarja 1946. Da je pri partizanih, sta vedela brat in sestra, ker ju je obiskal, preden je odšel k partizanom, in jima povedal, kam gre. Nemci so sklepali, da je bil ubit pri bombardiranju Celovca, in staršev niso preganjali.

V Ljubljani bo do 18. septembra, stanuje pa pri Tonetu Bavcu-Cenetu, Ljubljana, Rožna dolina, Cesta X št. 19. Obiskal bo nekdanje partizanske kraje in obujal spomine.

TOVARNA BARV IN LAKOV MEDVODE — SLOVENIJA

Vojaška veda in tehnika

Strmoglavljanje letal z gibljivimi krili

Približno 400 km daleč od Las Vegasa je pred kratkim spet strmoglavo letalo F-111, ki se od mnogih drugih letal razlikuje po gibljivih krilih. Piloti sta uspela še pravočasno aktivirati svoj sedež, ki ju je potisnil iz kabine in sta ostala živa.

To letalo je po juniju 1967 že štiri najst, ki je doživelo takšno usodo. Vzroki nesreče še niso znani, toda pogostne nesreče letal z gibljivimi krili kažejo na to, da v zvezi s takimi krili le še niso uspeli razčistiti vseh vprašanj, čeprav ni izključeno, da je treba v zvezi z nesrečo iskati tudi pri motorjih in raznih drugih sistemih.

Rakete »roland« na oklopnem transporterju

Na sliki vidimo zahodnonemško oklopno vozilo s dvema protiletalskima raketama »roland«, ki ga na tehniškem poligonu 1. armade v Franciji preskušajo tako glede manevriranja, kakor tudi v streljanju s raketami. Posadka vozila, ki je opremljena tudi s radarjem za odkrivanje in spremljanje ciljev, sestavljajo trije operatorji.

Rakete »roland« niso povsem nemški izdelek, saj so posledica sodelovanja med nemškim podjetjem Messerschmitt-Bölkow in francoskega podjetja Nord Aviation. Učinkovite so

proti zračnim ciljem na manjših višinah in ob hitrostih do 1600 km na uro. Pripravljajo pa tudi že novo raketo s radarskim usmerjanjem v najrazličnejših okoliščinah in raketo »roland II«, ki bi bila uporabna za uničevanje zračnih ciljev na izredno majhnih višinah pod pogojem, če jih je moč videti tudi z očesom.

Raketa »roland« je dolga 240 in debela 16 cm, teži pa je 63 kg, leti s hitrostjo 2400 km na uro, njen doseg pa znaša od 500 do 6000 metrov.

Svetlobni sistem za nočno pristajanje

Neko angleško podjetje je poslalo na tržišče nov in zelo praktičen sistem, ki omogoča varen pristane helikopterjem in letalom V/STOL (letala, ki se dvigajo in spuščajo navpično ali pa za to potrebujejo zelo kratko stezo) tudi ponoči. Sistem je zasnovan na lučeh v obliki črke »T«, ki so ga v skoraj vseh deželah že doslej uporabljali za nočno pristajanje helikopterjev, toda sedaj so navadne vojaške žarnice nadomestili s fluorescentnimi, ki jih je moč opaziti že iz daljave 9,6 km in celo 16 km, če uporabljajo žarnice z zelo močnim svetlobnim snopom. Vagalni indikatorji opozarjajo pilota na nevarnosti na robovih vzletišča. Rdeča svetloba na indikatorju pomeni, da leti prenizko, rumena, da je previsoko, zelena, da je vse v najboljšem redu.

Ves svetlobni komplet je mogoče razpostaviti že v nekaj minutah. V primeru vojne luči prekrivajo z zasloni in takrat je mogoče opaziti svetlobo samo iz ustrezne smeri. Vsaka žarnica ima svoj dvanajstvoltni akumulator. Ves komplet tehta le 65 kg in je zloženega v zaboj mogoče spuščati iz letal tudi s padalom.

Obrambna vsvoja in ljudska zaščita

Italija in tajni načrt NATO

ITALIJANSKI ČASOPIS ABC JE PRED KRATKIM OBJAVIL ČLANEK O NEVARNOSTI, DA BI SE UTEGNILA ITALIJA ZNAJTI V VOJNI, PREDEN BI O TEM LAHKO SKLEPALA PARLAMENT IN VLADA, IN O TAJNIH PRIPRAVAH NATO NA NEKONVENČIONALNO VOJNO.

V atlantskem načrtovanju nekonvencionalne (partizanske, podtalne) vojne Italiji ne posvečajo kake posebne pozornosti, čeprav bi na dan »D« — tistega dne, ko bi se začele sovražnosti — del Italije zajelo odporiško gibanje. Toda CIA — osrednja ameriška vojniska organizacija, ki ima nalogo, da »razvija in vzdržuje ustrezna sredstva za nekonvencionalno vojskovanje«, je v coni absolutne prednosti že pripravila svoje ukrepe. Priloga tajnega operativnega načrta namreč predvideva, da je treba v tej coni »razvijati in vzdrževati sredstva, ki naj bi bila pripravljena za uporabo na dan »D«. Z drugimi besedami: v Italiji je nekje že pripravljena skrivna organizacija, ki je pripravljena, da jo vključi v konflikt, preden bi lahko parlament in vlada sklepala o italijanskem stališču, če bi, na primer, prišlo do konflikta med Sovjetsko zvezo in Nemčijo.

V vseh evropskih deželah, vzhodnih in zahodnih, naj bi se po teh načrtih pojavila odporiška gibanja z nalogo, da takoj in stalno delujejo. Subverzivna dejavnost naj bi bila prisotna na Poljskem, pa tudi v evropskem delu Sovjetske zveze. Subverzije so načrtovane tudi v obrobni sovjetskih pokrajinah, v katerih je bilo kdajkoli opaziti avtonomistična prizadevanja. Natančnost tega načrta spominja na nekatere nemške načrte. Tudi iz nekaterih lokalnih ocen je občitno izkušnje glavnega poveljstva nacističnih oboroženih sil. Tem strateškim ocenam se pridružujeta še optimistični dinamizem Američanov in ustrezna natančnost, ki diši po Bundesnachrichtendienstu — po sedanjih nemški vojniski organizaciji.

Združene države Amerike, na primer, načrtujejo, da bi poslale pet operativnih odredov posebnih sil (SFOD) v Vzhodno Nemčijo, tri v Poljsko, tri na Češko, tri v Avstrijo, dva na Madžarsko, dva v Jugoslavijo, dva v Romunijo, dva v Bolgarijo, pet v Sovjetsko zvezo itd. V Italijo, če bi bila okupirana, bi poslali en sam odred.

Napravljena je tudi ocena »lokalnih sil«, ki bi jih bilo mogoče

organizirati v prvih 180 dneh vojne in ki bi se po ukazih CIA in NATO vključile v protikonvencionalno vojno raznih evropskih okupiranih dežel. V tem oziru je Italija precej na slabem, saj te ocenjuje predvidevajo le 3.000 italijanskih borcev, ki bi bili pripravljene braniti »svete« ideale Zahoda, torej prav toliko kot v Albaniji. Sovjetska zveza naj bi po teh ocenah dala 23.500, Vzhodna Nemčija 10.500 in Zahodna Nemčija komaj 6.000 borcev. Kar zadeva polkovniško Grčijo, ta naj bi zbrala dvakrat več ljudi od borcev za svobodo Italije. Francija naj bi dala 7.500, Švica 3.000 in Poljska 9.000 ljudi.

V posebnem dodatku načrta je predvideno število agentov CIA, pa tudi teža materiala, ki naj bi ga odposlali v razne evropske dežele. Italija naj bi v prvih 75 dneh vojne prejela dva agenta in 8.750 kg materiala, medtem ko je za Čehoslovaško namenjenih deset agentov in 65.500 kg materiala, kar res ni dosti.

Tajni načrt za organiziranje nekonvencionalne vojne je zelo natančno sestavljen: omenjene so topografske karte, posebne topografske študije, ki jih je pripravila vojniska služba, in vsi elementi, ki naj bi pripomogli, da bi ustrezne organizacije za nekonvencionalno vojskovanje lahko vzpostavili v Sovjetski zvezi, njenih zavezniških deželah in v vseh drugih deželah, ki bi jih ZSSR utegnili okupirati, če bi leta sprožila konflikt. Vprašalnik z desetimi točkami skuša ugotoviti slabosti in možno reagiranje s strani ZSSR in njenih zaveznic v hipu, ko bi prišlo do konflikta. Vprašalnik je zelo natančen in predvideva možna skrivališča za skupine agentov, ki bi jih poslali v te dežele, možnosti za nabavo orožja za vse tiste, ki bi se želeli priključiti odporiški gibanju, in skuša ugotoviti, kakšno bi bržkone reagiralo prebivalstvo ustrezne dežele na razne okoliščine v zvezi z izbruhom nezadovoljstva ali odporiškega gibanja. Ali bi to kazalo podpreti od zunaj, da bi reagiranje lažje potekalo?

Prav je, da vojaški načrtujejo vojno, saj so za to postavljeni. Toda zamisel, da nas utegnejo

vključiti v konflikt zaradi obrobni motivov ali zaradi revizijskih želja te ali druge dežele NATO, je treba v vsakem primeru zavreči. Spomnimo se na katastrofo, ki jo je povzročila vojna, začeta s strani hitlerjevske Nemčije v sodelovanju s fašistično Italijo. Spomnimo se na rane, ki smo jih pretrpeli. Spomnimo pa se z grozo in realizmom tudi na to, da bo bodoča vojna še mnogo bolj uničevalna in strašna.

Dve prilogi tajnega operativnega načrta imata strahotno vsebino. Prvi ugotavlja, da bodo »ameriške enote v nekonvencionalni vojni uporabljale atomsko orožje v skladu z ukazi o podpori vojnih nalog ter kopenskih, pomorskih in zračnih operacij.« Vendar ne gre le za Američane. »Nacionalna politika bo med vojno omogočila uporabo domačega osebja, ki bo sodeloval v oboroževanju, uporabi in koriščenju atomskega orožja. To pa ne velja za mirnodobne razmere.«

Navodila, ki jih vsebuje prva priloga, nikjer ne omenja ustavnih jamstev. Zadostuje že tajni

ukaz, kar je v strateškem oziru povsem razumljivo, in velike pokrajine Evrope s prebivalstvom vred bodo uničene. Podobni načrti so nedvomno tudi v sovjetskih železnih omarah. Še več, sovjetski voditelji so že nekajkrat odprto povedali, »da bo vojna, če bo do nje prišlo, atomska.« Zato se ni treba čuditi zaradi same uporabe atomskega orožja.

Čuditi se je treba le temu, da o uporabi atomskega orožja lahko odloča skupina oficirjev, ki so namenjeni za lokalne aktivnosti — ameriški vojaški voditelji v Evropi. Z drugimi besedami: Američan utegne ukazati uničenje Milana, Rima, Dunaja ali Frankfurta samo zato, ker upa, da bo s tem ohranil pred uničenjem New York. Kdor je videl fotografije na razstavi o Hirošimi, se ne more pomiriti s tem, da bi bila usoda vsega prebivalstva lake pokrajine odvisna od navadnega ameriškega oficirja. Prav za ta primer je zelo umestno ponoviti miselnje Clemencaua, da je mir preveč resna zadeva, da bi ga bilo mogoče prepustiti generalom.

Ali je možna sovjetsko-kitajska vojna?

Radio Köln je pod tem naslovom objavil komentar, na podlagi katerega je napisan tudi naš sestavek

Ni dolgo od tega, kar je vrhovno poveljstvo sovjetskih oboroženih sil osredotočilo močne sile ob severozahodnih mejah Sinkiang. Sodijo, da je na območju strateškega trikotnika Ulanbator-Cita-Habarovsk zbralo 1.500.000 mož.

Po zadnjih obmejnih spopadih na območju Semipalatinska, ki meji s kitajsko pokrajino Sinkiang, je spet slišati glasove, da bi utegnili priti do vojne med Sovjetsko zvezo in Kitajsko. V Pekingu so že dolgo prepričani v to, da je vojna s Sovjetsko zvezo nujna.

V Sovjetski zvezi je tudi občutiti znake vojne psihoze. Na zadnji seji vrhovnega sovjeta v Moskvi je partijski sekretar iz Habarovska omenil, da je bilo tam v prvih šestih mesecih tega leta že 130 obmejnih incidentov. Po njegovih besedah je Sovjetska zveza sposobna, da kitajskim obmejnimi provokacijam napravi konec.

Če bi prišlo med Sovjetsko zvezo in Kitajsko do kake večje vojne, bi se sovjetski generalni štab znašel pred skoraj nerešljivimi vprašanji. Prvič v svoji zgodovini bi Rusija imela opravka z nasprotnikom, ki je sicer v tehničnem oziru slabši, toda po številu prebivalstva trikrat močnejši.

V srednjeazijskih pustinjah ne bi mogla priti do izraza premoč sovjetske vojske. Treba je računati tudi na takšno partizansko vojno, kakršne doslej še ni bilo.

Sovjetska vojska bi se morala boriti z 20—30 milijoni partizanov. Partizanska vojna bi se nadaljevala tudi v primeru, če bi Sovjetski zvezi uspelo osvojiti strateško zelo pomembno glavno mesto Peking in Mandžurijo, ki je industrijsko srce Kitajske.

Da so Rusi premagali Napoleona in Hitlerja, se morajo zahvaliti tudi ogromnemu prostranstvu, na katerem so se vojskovali. Če pa bi prišlo do vojne s Kitajsko, bi na tolikšen prostor morala prodirati tudi sovjetska vojska.

Kaže, da sovjetski vojaški strokovnjaki večjo pozornost posvečajo možnostim kake omejene vojne s Kitajsko. Menda so sovjetski maršali dostavili moskovskemu politbiroju študij o preventivnem napadu na kitajsko raketno oporišča in atomske centre. V tem načrtu sovjetski maršali omenjajo, da bi sovjetska vojska lahko že v nekaj dneh zavzela Peking in od Kitajske odvojila Mandžurijo, ki je za to državo življenjskega pomena.

Ni moč zanikati, da je takšna vojna možna. Vprašanje pa je, če je v političnem oziru nujno in priporočljivo, da se kitajsko vprašanje rešuje z vojaško akcijo.

Predstava o vojni, do katere bi utegnili priti med državama, ki po številu prebivalstva spadata med največje na svetu, vznemirja ljudi in si je nihče ne želi.

Droga — Portorož

V prihodnjih tednih bo čas za nabiranje še nekaterih cvetov, posebno pa še listov in celih rastlin. Če bo kaj več dežja, bodo priče rasti tudi gobe: lisičke in jurčki. Tako lahko nabiramo: cvetje: arnike, male marjetice, ostrožnika, ognjiča brez in s čašo, kamilice, žoltovine, planinskega pelina ali šinja, bele mrtve koprive, slezenovca, rmana, močvirskega osloda, lipe, bele deteljice, njivske mačehe;

liste: pelina, preobjeda, hribske rese, medvedovega česna, sleza, gosje trave, pravega kostanja, leske, lapuha, rdeče jagode, jetrnika, oreha, slezenovca, melise, ozkolistnega trpotca, plučnika, robide, jelenovega jezika, svinjske dušice, regrata, grenke deteljice, pekoče koprive;

rastlino: pelina, gladišnika, hribske rese, arnike, ozkolistnega ožepka, kopitnika s korenino, dišeče perle, tavžentroz, krvavega mlečka, slaka, bodečega pripotja, njivske preslice, jastrebine, zebata, rumene lakote, božje milosti, grenkuljice, šentjanževke, planinskega pelina, bele mrtve koprive, lisičjaka, medene detelje, rmana, grenke in navadne ramšele, ženiklja, močvirskega osloda, urhovk, travniškega in zdravilnega jetičnika, zimzelena, kamilice;

korenine: preobjeda, kompave, sretene, velikega in malega divjega janeža, sladkih korenin, ženiklja, regrata;

lubje: divjega oreha in krljike;

plodove: borovnic;

razno: macesnovo gobo, planinski mah, plučni mah, ržene rožičke, lisičjakov prah.

Rastline, ki imajo v sebi strupene snovi, naj nabirajo le odrasli! Po nabiranju pa si je treba vedno dobro umiti roke! Suhe lisičke in jurčke kupujemo po najvišjih dnevnih cenah!

SPOMINSKA FOTOGRAFIJA. Pripadniki nekdanje V. prekomorske brigade, 4. bataljona, so se dali ob 25. obletnici ustanovitve te enote fotografirati. Po želji lahko naroče fotografijo pri tovarišu Zlatku Deniši, Ljubljana, Subičeva 1.

SAP—LJUBLJANA ODD. ZA
TURIZEM, Ljubljana, Tito-
va 38

Za mesec september vas vabimo:

— 20. septembra obisk rojstnega
kraja Papeža Janeza XXIII
v SOTTOILMONTE.

— 20. septembra 2-dnevni weekend
v BUDIMPEŠTI.

— 29. septembra 12-dnevno poto-
vanje po zap. Evropi z ogledom
BRUXELLES — LONDONA —
PARIZA.

— 2. oktobra 7-dnevno potovanje v
MOSKVO — ogled salona naj-
novejših strojev za lesno ob-
delovalno industrijo.

— 4. oktobra 4-dnevno potovanje
na Oktoberfest v München z
vključenim izletom na najvišji
vrh v Nemčiji Zugspitze.

Izkoristite ugodnost obročnega
odplačevanja.

Prijave sprejema SAP — LJUB-
LJANA, Titova c. 38 — telefon
314-922 in 315-342.

Prednost letal z dvojnimi krili

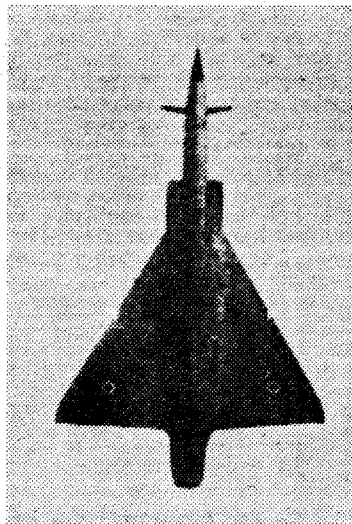
Na letošnji letalski razstavi v Pa-
rizu je posebno pozornost letalskih
strokovnjakov vzbudila preskusna
verzija letala »Mirage« z majhnimi
krilci v sprednjem delu trupa. Obi-
skovalci so ga takoj krstili za »br-
kato letalo«, medtem ko so se nje-
govi konstruktorji odločili za na-
ziv »Astérix«. To modifikacijo so
napravili na zadnji verziji M. 5 in
po nekaterih informacijah tudi na
letalu »Mirage IIIA«, ki se v novi
obliki imenuje AMD »Milan« (Avi-
ons Marcel Dassault — Milan).

Producenti poudarjajo, da je
AMD »Milan« z novo obliko kril
na letalskih sposobnostih precej
pridobil. Zlasti to velja za polete
na majhnih višinah. Izboljšave je
opaziti tudi glede dolžine vzletne
in pristajalne steze, kar ga pribli-
žuje letalom, ki imajo zelo draga
gibljiva krila.

Prve poskuse z AMD »Milan« so
opravili septembra 1968, javno pa
so ga prikazali 7. junija letos na
pariški letalski razstavi. Ob tej
priložnosti so poudarjali, da takš-
na krila odpirajo skoraj iste mož-
nosti, kot so uresničene pri letal-
ih z gibljivimi krili (80–90 od-
stotkov), na primer, pri letalu
»Mirage G«.

Znano je, da so Švedi v letih
1961/62, ko so razpravljali o raz-
nih sistemih V/STOL, sklenili, da
bodo na lovcu-bombniku SAAB
37 »Viggen« uporabili tako imeno-
vani »canards« ali »racas« sistem s
posebnimi manjšimi krilnimi po-

vršinami v sprednjem delu trupa.
Čeprav je pri tem letalu konstruk-
cija krilnih površin nekoliko dru-
gačna, je aerodinamična zasnova v
obeh primerih v bistvu enaka.
»Viggen« ima precej velika spred-
nja krila, ki imajo podobno delta-
sto obliko kot osnovne krilne po-
vršine, medtem ko so pri »Mila-
nu« sprednja krila precej manjša
od glavnih krilnih površin, so pa
tudi odvojena od njih in nimajo
deltaste oblike, kar letalu daje po-
sebnost aerodinamično podobo.

Ivan Jan:

Gorenjsko domobranstvo

In v ta namen se marca 1944 začne vse večje sodelovanje
z Ljubljano, kjer je general Rupnik že poveljeval številnim domo-
branskim enotam. Od tedaj prihajajo organizatorji domobranstva
tudi na Gorenjsko, in sicer najprej v Škofjo Loko, Kranj, Cerklje
itd.

Kako se je rodilo Gorenjsko domobranstvo, nam pove tudi
naslednje:

— Čeprav Nemcem ni preveč dšalo, da bi pri uničevanju
in v boju proti partizanstvu uporabljali tudi domače ljudi, so bili
med njimi vendarle tudi zelo nevarni iniciatorji, ki so kmalu spre-
videli, kaj bi kazalo ukreniti. Načelo »deli in vladaj« ni bilo nikoli
pozabljeno. To so pokazale že prve izkušnje z raztrganci oz. »ge-
genbandami«. Kulturni referent državnega propagandnega urada na
Bledu Petschauer je že aprila 1942. leta okrožnemu vodji NSDAP
v Radovljici dr. Hradetzckemu predlagal, naj bi se lotili sestavljanja
skupin, namenjenih za boj proti partizanom. Vanje bi skušali
pritegniti nekdanje jugoslovanske orožnike, ki so ostali v nemški
policijski službi. Vendar pa bi vsi ti morali rastiopati v civilnih
oblekah, take skupine pa bi imenoval »protibandas«.

»Z njo bi poizkusili izganjati hudiča z belcebubom, kajti navse-
zadnje je vseeno, s kakšnimi sredstvi uničimo bandite... To je
samo predlog, a misel je treba razviti naprej.«

Seveda je na razvoj te misli pritiskal porast osvobodilnega
gibanja, in Petschauerja zamisel je postala dejstvo. Tako so
»protibandas« začele delovati 1942. leta, in sicer zelo previdno in na
skrivač, da bi tako dosegli čim večje uspehe. Poleg drugih so
v vrste »raztrgancev« jemali predvsem razne kriminalce ter parti-
zanske ubežnike, ki so jim bile tuje moralne vrline, kakršne so
vladale med partizani. Njihova zločinska dejanja sama govore,
kakšne vrste ljudje so bili to. Naj navedemo le zloglasnega »raztr-
ganca« Samca-Miha Perka z Brega blizu Tržiča in Jožeta Dobni-
karja-Kobovca iz Brnikov, ki sta »mutila in pobila celo vrsto ljudi.
Taki in podobnih je bilo še več. Ti »raztrganci« so imeli od 150
do 180 mark mesečne plače, najhuje pa so delovali v 1942. in do
začetka 1944. leta, nastopali pa so tudi kasneje. Tu velja pripom-
niti, da so v civilnih oblekah hodili le do marca 1943., potem pa
so dobili policijske uniforme.

Teh nevarnih plačancev se je nabralo približno petsto. Povezani
so bili, seveda pod nemškim poveljstvom, v bataljon. Poveljstvo
je bilo v Lescah, čete pa so bile razmeščene na Jesenicah, na
Brezjah, v Kranju, v Tržiču, v Kamniku, v Šentvidu, na Bledu in
v Škofji Loki.

O pripravljanju teh band govori tudi naslednji akt:

— Zdaj je napočil zadnji in pravi trenutek, da izkoristimo po-
ložaj za nas in omogočimo razcep med ljudstvom (blejski občinski
komisar 28. julija 1942). In dalje: — Dokler se Slovenci ne bodo
sami bojevali proti bandam in dokler na obeh straneh ne bodo
padale žrtve — čim več, toliko bolje — je treba računati z večjim
vzratnim udarcem tega trenutnega angažiranja v našo škodo. Za-
gotavljam gospodu »Landratu«, da v sedanjih okoliščinah izbor
prijavljenih za pobijanje band — naravno, samo z orožjem v roki
in z jamstvom zaščite družin prijavljenih — pomeni veliko oz.
največ za pomirjenje Gorenjske.

V zgornjem delu Gorenjske — naprej niso mogli resneje po-
seči niti pozneje — je kot predhodnica domobranske postojanke
nastala raztrganska postojanka v Lescah, ki so jo vzpostavili
v osnovni šoli. Ta posadka je v začetku julija 1944 štela okrog 42
mož, ki jim je poveljeval Ludvik Golmajer, po rodu Tirolec (prej
pa je živel v Tržiču oz. Lešah), medtem ko je bil njegov namest-
nik Franc Čarman (prav tako iz Tržiča — Sv. Ane). Tajnik oz. šef
administracije te postojanke pa je bil neki Nemec Gutman.

To pomeni, da je gestapovska mreža imela v Tržiču močno
oporo, ki je izhajala iz predvojnega »kulturbundaa« (ki je štel čez
50 članov, med katerimi je imel najvplivnejšo besedo dr. Viljem
Elbert).

(nadaljevanje)

Mile Pavlin SKRIVNOST SIMNOVE SMRTI / TORZO ROMANA /

Usodni pogovor med Šimnom in načelnikom

(Kakor si ga lahko zamišljam)

ŠIMEN: Tovariš načelnik, javljam se po vašem
ukazu!

NAČELNIK: Dobro, sedi. (Nato pogleda, če so
oblažinjena vrata res trdno zaprta in če sta sama
v sobi. Nekaj časa opazuje Šimna, ki mu je postalo
zaradi tega neprijetno, tako da živčno menca s pr-
sti. Načelnik si misli, da Šimen najbrž že nekaj
sluti. Ljudje vedno slutijo in takšni dvoličnejši ni-
koli niso povsem prepričani, da jih niso že razkrin-
kali in da jih samo zato še niso zaprli, da bi jih
opazovali. Tudi Šimen se boji. Na tihem se sicer
tolaži, da gre najbrž za kakšno posebno važno na-
logo, toda skrb ga kljub temu gloda. Zakašlja, umak-
ne pogled. Zdaj strmi v tla, v svoje noge, ki poč-
ivajo na debele preprogi. Čevlje ima slabo očiščene.
Najbrž je sinoči pozno legel, bil spet pijan. Lahko
bi ga ozmerjal zaradi umazanih čevljev, toda zdaj
bo treba spregovoriti o najvažnejšem.) Veš, zakaj
sem te klical? No, seveda ne veš, ker ne moreš...
Ali imaš pri sebi pištolo? Ali deluje brezhibno,
imaš dovolj nabojev zanjo?

ŠIMEN: Seveda jo imam. Ne samo eno, kar dve.
Eno večjo in težjo, kalibra 9 mm, za akcije in spo-
pade. Druga je manjša, kalibra 6,35. To imam vedno
pri sebi, ono težjo pa samo tedaj, kadar kam gre-
mo. Zdaj imam obe zgoraj v pisarni, v predalu.
Nabojev imam za celo malo vojno...

26

NAČELNIK: Ali morda veš, zakaj te sprašujem
za pištolo?

ŠIMEN: Najbrž bo spet treba kam iti, na kakšno
nevarno akcijo. Ali pa zato, ker želite zvedeti, ali
sem vedno oborožen, kot zahtevajo naša pravila.
V zadnjem času se je med nami razpasla nekakšna
lagodnost. Fantom se ne ljubi več vlačiti železja s
seboj. Pištole rjavijo po predalih, cevi imajo zama-
šene, naboji pa so mokri in zeleni od volka...

NAČELNIK: Motiš se, dragi tovariš. Čas je že,
da se odkrito pomeniva. (Nekaj dolgih sekund ni-
če ne spregovorj besedice.) Vsak vrč hodi toliko
časa na vodo, dokler se ne razbije...

Torej Šimen, dobil sem nalogo, naj se pomenim
s teboj o zelo važni zadevi. Morda si že sam kdaj
opazil, morda pa tudi ne, zato ti zdaj povem...
Že dlje časa te skrbno nadzorujemo in vemo o tebi
več, kot si misliš. Za vsak tvoj korak. Minister ne
mara, da bi se o tem, kaj si, zvedelo v javnosti.
Zato mi je naročil, naj se s teboj lepo pogovorim
in ti povem naše pogoje. Če jih sprejmeš, bo dobro,
drugače pa takoj zdajle pokličem stražo, ki te bo
aretirala. Čez pol leta ali malo kasneje bo v Ljublja-
ni velik in zelo lep, slovesen proces. Obsodili te bo-
do in čez nekaj dni boš bingljol. O tem ni nobenega
dvoma več. Če pa sprejmeš naše pogoje in nas ubo-
gaš, boš pa takoj zdaj šel v svojo pisarno, se zakle-
nil, odprl okno, ki gleda na cesto, napisal nekaj
besedice ljudem v slovo, poiskal dober naboj, si pri-
slonil pištolo na sence in sprožil. Kam boš pome-
ril in kako, že sam dobro veš, saj si pobil več ljudi,
kot bi jih smel in moral. Potem te bomo pokopali
z vojaškimi častmi in objavili uradno poročilo, kako
si se ustrelil zaradi živčne razrvanosti, ki je posled-
nica vojnih naporov. Tudi v časopise bomo dali lepo
napisan članek o tvojih velikih zaslugah. Tako bo
še po smrti tvoj ugled ostal isti, naš pa tudi. Pred-

27

vsem se nam ne bodo smejali v pest, češ ta vas je
pa potegnil, kako ste bili neumni! Zdaj pa izberi!

(Opazuje Šimna, ki je prebledel kot stena. Roke
mu omahnejo, odpre usta. Okoli njega zasmrdi po
jedkem znoju, kakršnega izloča koža na smrt pre-
plašenih ljudi. Tudi načelnik je že vohal tak duh
pri na smrt obsojenih izdajalcih tik pred ustrelit-
vijo. Saj je bil včasih postopek z izdajalci sila eno-
staven in kratek. Tisti, ki je izdajalca razkrinkal,
ga je tudi ujel, ga zasilšal, mu sodil in izvršil ob-
sodbo. Šele proti koncu vojne so te opravke začeli
ločevati, v miru pa so jih povsem ločili. Načelnik
na tihem uživa ob Šimnovi zadregi in strahu, mu
privošči, da zdaj sam okuša grozo, kakršna je toli-
kokrat brez potrebe in po krivici prizadejal drugim,
največkrat popolnoma nedolžnim ljudem.)

ŠIMEN: (Čez nekaj dolgih trenutkov.) Kaj se ša-
lite, tovariš načelnik! Na tak način? (Ustne mu
drgetajo, jeclja.)

NAČELNIK: Prav nič se ne šalim. Fant, tvoja
igra je pri koncu. Zjutraj smo aretirali Nives, v Ma-
riboru so priprli Urško, Andreja in Pepija. Če ne
verjameš, greš lahko pogledat. Nives je že spodaj
v celici. Vse je takoj povedala, ne da bi jo kdo silil.
Kot bi komaj čakala, komu bi zaupala... (Šimen
se začne tresti kot šiba na vodi. Načelniku se za-
zdi, da bo vsak hip omedlel. Z rokami se krčevito
oprime naslonjača.)

ŠIMEN: Nič nisem napravil. Vse je laž! Ali ste
nori? Z Nives sva se imela samo rada, nič drugega
ni bilo med nama. Kaj vas to briga, ste mi nevošč-
ljivi?

NAČELNIK: (Se škodoželjno smeji.) Natanko
vemo, koliko pismenih poročil si ji dal in kaj je
pisalo v njih. Podobno kot so zahodnjaki imeli iz-
dajalce v naših vrstah, jih imamo tudi mi v njiho-
vih. Če želiš, ti lahko opišem človeka, ki te je pri-

Pripoved o Rožankovih izpod Uršlje gore

Nadalejevanje s 4. strani

nji, naj vendar oži, ker se bliža gestapo, sama pa je odhitela v varno zavetje gozda. Toda Rožankova mama se je neustrašno oklepala svojega doma. Slednjič, ko so se že vzpenjale proti domačiji gestapovske zveri, da jo do kraja opustošijo, se je nekaj zganilo v njej. Zgrabila je culico in se sklonjena pod težo dogodkov podala v goro, pod katero je toliko let v miru živela in gospodinjala.

Ko so gestapovci našli domačijo prazno, jih je to še bolj razsrdilo. Naropali so zopet nekaj blaga in se vrnili na Rimski vrelce. Tam so se kakor pobesneli vrgli na žrtve in jih hoteli z nezasišanim mučenjem pripraviti do tega, da

izdajo partizanske zveze. Toda vsa gestapovska krutost je bila zaman. Mučeniki so odločno prenašali vsa trpinčenja, ne da bi izdali le besedico. Od besa peneči se krvniki, so si izmislili še zadnji zločin. Česar niso dosegle bikovke, naj bi izvalila narava. Zrtve so privlekli iz hladne kleti in jih pribili na pročelje mučilnice. Brata Anza in Zepa so križali z glavo navzdol, pomočnika Avgusta Kotnika pa so obesili na veliki mersarski kavelj, katerega so mu zatknili pod brado za spodnjo čeljust.

Pekoče junijsko sonce, debeli žebli zabiti skozi polomljene ude in globoko v ustno votlino segajoči kavelj, so prizadejali trnom neznozne muke. Mimoidoči so že od daleč slišali bolešno ječanje, pretresljive vzdihne in srce parajoče prošnje: »Vode — prosim — vo-de!« Toda pomagati ni mogel nihče. Tudi vetrič je zamrl v vrhovih visokih smrek, ne da bi lajšal trpljenje umirajočih. Popoldanska pripeka je izvaljala iz njih curke znoja. Toda ni bilo bitja, ki bi sočutno pristopilo in obrisalo pomodrelo potno čelo. Preko otečenih, razbitih usten so prihajali vse tišji in redkejši vzdihni in tožbe... Dan se je nagibal. Na romantično kotuljsko dolinico je legel blagodejni hlad, ki pa ga mučeniki niso več zaznali. Njihov duh je plaval daleč, daleč nad žrtvenikom svobode. Noč se je že spustila na zemljo, ko je krenilo krldo krvnikov do najbližjega močvirja v gozdiču za Rimskim vrelcem. Tam je našlo svoj začasni mir, svoje plačilo za ljubezen do zaslužjene domovine, troje ponesnih, neuklonljivih rodoljubov.

Pod vnožjem Uršlje gore, na visoki, mogočni smreki, ki je kakor naravni kažipot stala na Rožankovem dvorišču, je skovikala sova. Visoko v nedrih Uršlje gore ji je odgovarjala vrstnica. Budno uho Rožankove mame je vprašujoče sprejemalo klic znane ptice, saj si ni znalo razlagati ali ji pri naša pozdrave ali žalostno slovo od ljubljenih sinov... Prva noč v gozdovih je kakor zavesa zagnila preteklost Rožankove družine. Ko se je umaknila, je nastopilo novo, povsem novo obdobje. Že v jutranjih urah so se pripodili temni oblaki in začelo je liti, kakor iz škafe. Nastopilo je teden dni trajajoče deževje. Kro-

šnje smrek, pod katerimi so se stiskali begunci, so začele puščati. Kljub dežju pa se ubežniki niso upali umakniti v bunker ali kako votlino, ker so se bali, da bi jih tam odkrili Nemci. Bolj varne so se čutili v gostem smrečju pa čeprav do kože premočeni.

Po dobrem tednu, ko je deževje prenehalo, so dobili begunci in pridružili so se jim še: Francka Kresnik — zaročenka partizana Maksa Zdovca s komaj dveletnim sinkom Smiljanom ter otroci v jeseni aretirane Marije Petrič in to: 13 letni sin Tone ter še mlajše hčerke Mojca, Anči in najmlajša 5 letna Lojzka. Vsa številna družina se je nato »nastanila« v Jankovcu pod Homom, v naravni votlini, kjer je bila pozneje tehnika. Od tu pa so bili postopoma razmeščeni in sicer: sestre Julijana in Ančka sta bili poslani kot terenski aktivisti na Koroško stran, Emil, Tone in Francka v Koroški bataljon, od tam pa z »novinsko brigado« na Dolenjsko. Mater Marijo s preostalimi vnuki in zaročenko s sinkom je odpeljal tik pred zimo 1944—45 sin Maks v Zgornjo Savinjsko dolino, na taktat že osvobodeno ozemlje.

V avgustu istega leta je odšel v partizane še zadnji Zdovčevih bratov Viktor, ki se je ob nameravani aretaciji po junijski tragediji skril v kanal, nakar je živel dva meseca v ilegali.

Čeprav so Nemci čez poletje še pogosto hajkali po področjih Uršlje gore, se jim je vsa številna Rožankova družina srečno izmuznila. Kot privlačna točka pa je bila hajkajočim zelencem še vedno Rožankova domačija, kjer so kot srake odnašali vse, kar jim je prišlo pod roke. V tem so jih neutrudno dopolnjevali še nekateri domačini, zaradi česar je prišla odločitev, da so partizani sami domačijo zažgali. Z vsem tem pa še ni bilo konec nevarnosti za nadaljni obstoj Rožankovih. Na vsakem koraku je na njih prežala smrt, kot na preganjane volkove. Vendar sta jih reševala pogum in iznajdljivost. Emil Kristof in Tone Petrič sta bila v ofenzivi na Dolenjskem skupaj z večjo skupino partizanov ujeta. Ko je že kazalo, da je vse izgubljeno, sta med transportom pobegnili. Na srečo jima je beg uspel, nakar sta se po brezupnem tavanju zopet vrnili v edinico.

Tudi Emilova mama Julijana

si je rešila življenje le s pogumom in prisebnostjo. S skupino borcev je bila pri kmetu Prevotniku v Suhem dolu. Prav ko je gospodinja postavila na mizo pred premražene in lačne borce skledo dobro zabeljenih žgancev je Kristofova opazila v medli svetlobi prebujajočega se jutra na dvorišču Nemce. Skozi zobe je siknila »Svabi« in že je aktivirala angleško ročno bombo ter jo naslednji hip treščila kar skozi zaprto okno med zelence. Partizani so izkoristili nastalo zmedo in se pognali skozi vrata na prostost. Toda Nemci so se takoj znašli in že so zaregljale brzostrelke, predno so bili vsi borci izven poslopja. Pred Julijano, ki je bila zadnja, se je nameraval pognati na prosto Jože Kavčič-Kater, a je omahnil že med vrati. Potegnil se je še nazaj v poslopje in dejal: »Julka, jaz sem zgubljen!« Stisnila sta se v kot, kjer sta bila v kritju pred krogli. Nemci so nabijali po vratih, da ni bilo nobenega upanja za izhod. Tedaj je odjeknil Katerjev samokres, s katerim si je vzel pogumni borec življenje.

Tudi Julka je že naslanjala cev pištole na senca, v duhu pa se je poslavljala od svojih otrok. V medli svetlobi pa je običal njen pogled na Katerjevem pasu. Na njem je visela še ročna bomba. V hipu so turobne misli izginile in že se je sklanjala nad mrličem in hitela odpenjati poslednje upanje — bombo. Ni še zamrla eksplozija, ko je skočila skozi vrata in kakor blisk hitela čez dvorišče. Njene misli so bile zaposlene samo z begom. V delčkih sekunde je preudarila, da ne sme proti gozdu, saj je slišala, da so bili njeni tovariši tam sprejeti s srditim strojničnim ognjem. Pognala se je po čistini proti najbolj oddaljenemu robu gozda. Iznenada je naletela na Nemca v taki bližini, da je kazalo, kot da ga namerava pohoditi. Zelenec je kakor ukopan ostrmel, ni pa ustrelil. Ko se je približala robu gozda, se je hotela v dolgem skoku vreči v kritje.

Pri tem pa je z rebri tako nesrečno udarila ob štor, da je od bolečine začela izgubljati zavest. Toda volja do življenja je bila tolikšna, da je premagala bolečine in se je z zadnjimi močmi odplazila v notranjost gozda. Ko že ni vedela, v katero smer se naj rešuje, je opazila, da se ji približuje po stezici srna. Po njeni brezbriznosti je sklepala, da je

ta smer prosta in res se je rešila, ne da bi se še srečala s kakšno nevarnostjo. Tako se je iz cele skupine rešila edina.

Takoj po osvoboditvi se je Julijana sama podala iskat ostale člane družine. V Savinjski dolini je našla mater, hčerki in nečakinje. Vrnile so se na požgano domačijo. Tu pa se je začelo zanje še bridkeje življenje. Živeli so v hudem pomanjkanju, čeprav sta imeli hčerki in nečakinja zasenečenje pljuč. Nekaj mesecev so ležali na tleh. Ko so si kupili edino kravo, jim je bila še takmalu vzeta za davke, katerih niso mogli plačati. Enako je bilo s prašiči, družina pa je stradala. Mnogi so bili deležni UNRINE pomoči, le za Rožankove ni bilo ničesar. Takrat je Rožankova mama prvič izrekla besede bridkega razočaranja, katero jo je spremljalo do groba.

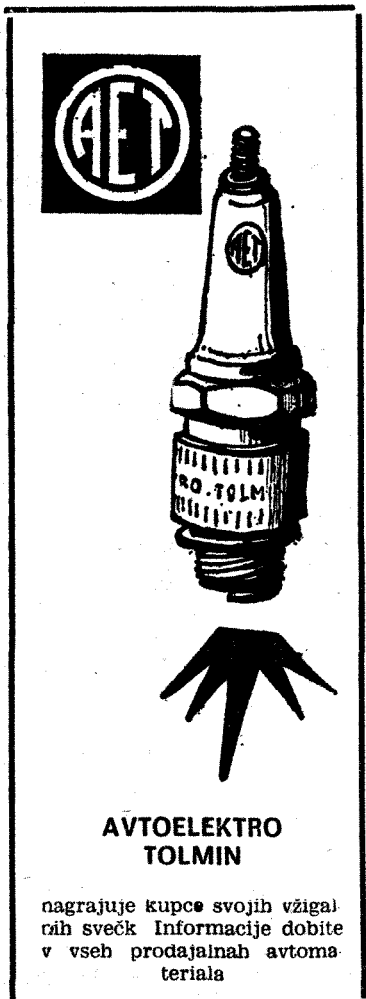
Rožankovo domačijo sem obiskal s precejšnjo mero negotovosti. Slišal sem povedati, da ne govorijo radi o preteklosti, še manj pa o svojem delu med vojno.

S spretno pripravljenim uvodom sem se končno oglašil v hiši Julijane Kristof v Kotljah. Doma je bila le hčerka Marijana, ki me je prijazno sprejela, vendar o spominih ni marala spregovoriti besede. Trpko smehljaje mi je dejala: »O tem se pomenite z mamo!« Poslovil sem se in se podal na pol ure oddaljeno Rožankovo kmetijo, kamor je odšla Marijana na mama že zjutraj pomagat sestrji, ki popolnoma sama gospodari na lepem posestvu.

Moj uvod je zadel v polno, saj me je Kristofova mama sprejela nadvse prisrčno. Sklicevanje na poznanstvo in prijateljstvo z njenim sinom Emilom je imelo čudovit učinek. Bil sem sprejet kot pri lastni materi. Le ko sem počasi prihajal na dan z besedo, se je zresnila. Z globokim vzdihom je dejala: »Zelo mi je ljub vaš obisk, samo po spominih ne brskajte! Moji bratje in mi vsi skupaj smo že zdavnaj pozabljeni!« Toda, ko sem ji predočil, da so njeni bratje in vsa družina zaslužili, da ne bodo pozabljeni je končno le spregovorila. Ob opisovanju dogodkov, so ji lesketale solze v oči, na blagih usnah pa se porajal sled gorečnosti in ponosa na nad stvarjo, za katero je družina toliko storila...

Nenadoma je obmolknila. Zazrla se mi je v oči in dejala: »Včasih se vprašam, kaj bi storila, če bi se tisti časi še vrnili? Zdi se mi, da bi znala biti pametna, kot so bili drugi, saj bi mi bilo tako lepše v življenju!« Nežno sem jo pobožal po roki in ji dejal: »Kaj pa domovina?« Zastrmela se je proti Uršlji gori in potihno, skoraj šepetaje dejala: »Saj je res... Slovenka sem! Ne bi je izdala...«

VIKTOR ČEH-ZVONKO

AVTOELEKTRO TOLMIN

nagrajuje kupce svojih vžigalnih svečk Informacije dobite v vseh prodajalnah avtomateriala

28

šel snubit za njihovo obveščevalno službo? Imena mu ne veš, kakor ga vem jaz, zato ti ga ne bom povedal. Že dolgo je v naših rokah in vse je priznal, sicer res nekoliko nerad, toda vseeno. Prav tako smo že zdavnaj pobrali vse člene verige, ki vodi od tod proti meji in dalje proti jugu države. Torej, naj začnem pripovedovati... K tebi je prišel tega in tega dne pozno zvečer, oblečen v črn dežni plašč, ker je močno deževalo. Na glavi je nosil nepremojljiv klobuk, na rokah je imel rumene rokavice. Ko je v tvoji sobi slekel kar brez dovoljenja plašč, si lahko opazil, da nosi karirast jopič in dolge hlače s progami. Nisi se mu dosti upiral, ko ti je začel praviti, kaj se bo zgodilo s teboj, če ne boš ubogal. Ni ti omenil tega, da te je za gestapo med vojno zasobil za obveščevalno delo. To veva samo jaz in minister. Imel si ime Heinrich, s teboj se je ukvarjal tvoj nekdanji sošolec Dietrich Müller. Vemo, kaj si počel po Pohorju in po čigavih navodilih. Predolgo bi bilo, če bi našteval vsa tvoja hudodelstva, pa tudi za vse ne vem na pamet. Seznam je tukaj notri! (Pokaže mu na zajeten sveženj popisane papirja v službeni mapli. Dejansko pa so notri različni malopomembni dopisi.) Vse tvoje žrtve bomo morali rehabilitirati. (Šimen se od groze spet ves stres, v načelniku pa se porodi rahlo sočutje.)

ŠIMEN: Kriv sem!

NACELNIK: Čeprav si pošast v človeški podobi, se mi vseeno malo smiliš. Toda ali si ti kdaj čutil usmiljenje do drugih? Zlasti do nedolžnih? Najbrž nikoli. Zdaj čutiš, kako so trpeli ljudje, da si jih preganjal. Toda ti se vsaj zaveš, da ki si kriv, ti sočkrat kriv, in da te ne bomo mučili. Ali bi kaj takega upal trditi tudi za vse svoje žrtve? (Stopi k omari in potegne iz nje velik kozarec za vodo ter steklenico z žganjem, pravim kmečkim. Dobil ga je od ženinih staršev, gori kot bencin, če ga pri-

29

žeš. Natoči ga poln kozarec in ponudi Šimnu.) Na, pij! Ko se boš počil, boš dišal po žganju in bo kdo pomislil, kako si se v pijanosti ali zaradi hudega mačka... Saj vem, da ni tako prijetno za spremembo pomeniti v lastno senco. Laže ti bo, če boš temeljito pijan. Samo da mi kje na hodniku ali po stopnicah ne obležiš! Odneseš bi te v bolnišnico in bi te morali priti aretirat tjakaj! Zdaj pa le hitro nagni! Počakava nekaj minut, potem ga dobiš še en kozarec. Nato bova spet malo obujala spomine, da se te pijanost bolj prime. Potem pa pojdeš! Če do te in te ure, te in te minute (pogleda na zapestno uro) ne bo počilo, je najina pogodba neveljavna. Potem pridejo pote...

Na, pij! Kaj se boš cemeril in okleval! Dlje kot čakaš s tako rečjo, huje ti bo. To je treba napraviti hitro. Tekel boš po hodniku, naredil, kar sva se dogovorila, pogledal boš še enkrat skozi okno, če sem že na cesti in če že poslušam, prislonil si boš pištolo na sence in sprožil. Če boš o vsem tem preveč na široko in dolgo premišljeval, se ti lahko zgodi, da se pokesaš in potem... Pomisli, kako bi bilo v preiskovalnem zaporu, pri zaslišanjih in na sprehodih po jetniškem dvorišču! Kako bi se ti sladko smejali jetniki, ki si jih sam pozaprl, zasliševal in gnjavil! Moral bi nositi njihove posode na stranišče. Potem pa sodišče! Ure in ure čakaš, kdaj se bo začelo sojenje. Sam stojiš pred množico v dvorani, tvoji znanci pričajo proti tebi, in te obdelujejo s psovskami. Nato obsodba: smrt z obešenjem. Vsi ploskajo. Nato čakaš vsako noč, kdaj se bo začelo daniti in kdaj pride krvnik pote. Predstavljaš si okorne vislice na dvorišču: stopiš na stol, nataknejo ti zanko in spodnesejo oporo. Vsi časopisi potem pišejo, kako so izvršili smrtno obsodbo. Kaj bi le bilo, če bi bil tvoj brat še živ? Še sreča zanj, da je junaško padel. Najbrž bi se v grobu obrnil.

30

In mati! Kesala bi se, da te ni zadavila takoj, ko si se rodil...

Na, pij, da ti bo laže! (Šimen spiže požirek, dva, zaleti se mu, toda nazadnje se premaga in popije do dna. Načelnik brž natoči še en kozarec in mu ga ponudi. Tudi tega šimen spiže, potem pa molče obsedi. Načelnik spet pogleda na uro.)

Ha, nisi najbrž niti pomislil, da bo tudi zate prišel nekoč ta črni dan. Zanima me, kaj zdaj premišljuješ? Ali imaš pred očmi katero izmed svojih žrtev? Koliko mater, sestra, žena in nevest, pa otrok joka za svojimi po tvoji krivdi! Mnogi med njimi so se ti zamerili samo zato, ker so bili lepo raščeni.

(Šimen molče gleda v tla. Počasi postaja njegov obraz rdeč kot kri. Načelniku se ne ljubi več govoriti. Stopi k oknu in gleda na cesto, kjer šofer obrača avto. Z njim se bosta on in žena odpeljala na Notranjsko, na njen dom, nato pa dalje proti Gorici. Vozil bo on, šofer ostane kar tukaj. Počasi izbira med dopisi posebno zanimive, izbrane, kar tako za spomin na Državno ustanovo. V žepe pobere še nekaj drobnih reči, ki jih je dobil od raznih ljudi za nagrado ali spomin. Nazadnje spet pogleda na uro, nato pa na Šimna.)

No, zdaj pa le pojdi, čas je že. Čez pet minut mora biti vse kot sva se dogovorila. Menda si že dovolj pijan? Ko boš lezel po stopnicah, ti bo srce hitreje bilo, kri bo začela hitreje krožiti po žilah, prinesla bo alkohol v možgane in še bolj te bo prišlo. Se še vedno tako hudo bojiš? No, kar pogum, vem da ti ni prijetno. Meni je bila pištola vedno odvratna, ker iz cevi smrdi po olju, smodniku in kovini, pa tako zoprn hladna je. Ti jo lahko poskropiš z žganjem ali kolonjsko vodo, saj imaš nekaj tega najbrž skritega kje v kakem predalu.

KULTURNI OBZORNIK

KULTURNI OBZORNIK

Dr. Avgust Reisman
- osemdesetletnik

V »TV — 15« večkrat berete njegove članke. Med njimi jih je največ naperjenih proti povampirjenim nemškutarjem in hitlerjevem, ki zdaj v tujini rovarijo proti naši državi. Kdo bi si mislil, da je mož, ki mu pero še tako gladko teče, dočkal te dni svoj osemdeseti rojstni dan!

Jubilantu je stekla zibelka v Počeniku v Slovenskih goricah. Gimnazijo je obiskoval v Kranju, po maturi pa je odšel v Prago študirat pravo. Leta 1915 je promoviral, nato je začel sodno prakso pri okrožnem sodišču v Mariboru. Leta 1916 je zapustil sodišče in postal odvetniški koncipient pri dr. Florijanu Kukovcu v Slovenski Bistrici, leta 1919 pa se je zaposlil pri dr. Vekoslavu Kukovcu. Leta 1926 je odprl lastno odvetniško pisarno v Mariboru. Ves čas službovanja se je spopadal z nemškutarji, pisal napredne članke itd. V Mariboru so ga izvolili za predsednika Slovanske čitalnice, ki ji je posvetil veliko nesebičnega truda. Obnovil je zanemarjeno ljudsko knjižnico v Narodnem domu, ki je kmalu postala žarišče ljudskega izobraževanja. Zaslouel je tudi kot pravni branilec delavskih pravic.

Med sovražno okupacijo je doživel kruto usodo izgnanca — Nemci so ga odpeljali v Srbijo, v Gornji Milanovac. Okusil je tudi zloglasno taborišče Banjica. Vse to je opisal v svoji knjigi »Slovenski izgnanci v Srbiji 1941—1945«.

ki jo je l. 1967 izdala mariborska založba Obzorja.

Po osvoboditvi se je vrnil v Maribor, kjer je nadaljeval svojo odvetniško prakso do upokojitve. S tem pa seveda ni odložil peresa, in upamo, da ga tudi še ne bo kmalu, da bodo naročniki »TV — 15« še dolgo brali njegove članke.

Cestitkam njegovih številnih prijateljev se pridružuje tudi naša. Zelimu mu še mnogo zadovoljnih let.

Razstava del
Viktorja Gregorača

V domu družbeno političnih organizacij na Javorniku so odprli razstavo del pokojnega Viktorja Gregorača. Viktor Gregorač je pred vojno obiskoval gimnazijo v Kranju in Ljubljani. Še kot dijak je pisal črtice iz proletarskega življenja in jih objavljali v tedanjih dijaških časopisih »Mentor« in »Naši rasti«. Gregorač je bil grafik; naslovni linorezi v »Naši rasti« so domala vsi njegovo delo. Zapustil nam je vreden pastel o okupatorjevih grozodejstvih. Četrtega septembra 1941. leta so Nemci na Koroški Beli ustrelili pet talcev. Gregorač je videl ustreljene talce. Že nekaj trenutkov po streljanju je doma nari-

sal prizor, ki je ostal neizdelan, a je kljub temu kot dokument časa neprecenljive vrednosti in verjetno prvi tovrstni dokument iz časa okupacije.

Čas bi bil, da bi drobce ohranjenega dela zbrali v drobno knjižico in se tako oddolžili njegovega spomina. Pesnik, pisatelj in slikar Viktor Gregorač je bil v skupini jeseniških mladincev (dva sta bila iz Kamnika) obsojen na smrt in januarja 1942. leta ustreljen v Dragi.

Na otvoritvi razstave je o liku in delih Viktorja Gregorača govoril njegov prijatelj, pesnik in književnik Miha Klinaar.

JOŽE VIDIC

Ho Ši Minhova modrost

»KAJ MORAS IN ČESA NE SMEŠ STORITI«

Sile, nujne za odporniško gibanje in za obnovo, so ljudske sile. Zato si morajo v odnosih ali skupnem življenju z ljudstvom vsi borci vojske, vsi kadri, bodisi da delajo v vladnih organih ali v množičnih organizacijah, zapomniti teh dvanajst točk in jih tudi uporabljati:

SEST TOČK O TEM, »ČESA NE SMEŠ STORITI«

1. Ničesar ne smeš storiti, kar bi lahko škodovalo vrtovm, poljem, narodnim posevkom; ne poškoduj hiš in pohištva.
2. Ne vztrajaj preveč pri nakupu ali posojilu tistega, česar ljudje ne žele niti prodati niti posoditi.
3. Ne jemlji živine rojalkom s planin.
4. Nikoli ne smeš prelomiti dane besede.
5. Nikoli ne žali ljudske vere in običajev: ne spi pred oltarjem prednikov, ne stopaj z nogo na ognjišče, ne igray v hiši itn. ...
6. Ne stori in ne reci ničesar, kar bi utegnilo pri prebivalcih napraviti vtis, da jih preziraš.

SEST TOČK O TEM, »KAJ MORAS STORITI«

1. Pomagaj ljudem pri vsakdanjem delu (žetvi, zbiranju lesa za kurjavo, prina-

šanju vode, opravihih ...).

2. Za ljudi, ki žive daleč od trga, kupuj: nože, sol, igle, sukanec, peresa, papir ...

3. V času počitka pripoveduj zabavne, navadne in koristne anekdote o odporniškem gibanju, vendar pri tem ne smeš izdati skrivnosti ljudske obrambe.

4. Poučuj ljudi o abecedi in osnovni higieni.

5. Proučuj krajevne običaje, da jih boš dobro razumel, v začetku, da si pridobiš simpatije prebivalcev, nato pa, da jim postopoma pojasniš, zakaj moramo biti manj vraževerni.

6. Prizadevaj si, da bodo ljudje občutili, da smo resni, da ljubimo delo, da smo disciplinirani.

PROPAGANDNA PESEM

Od teh dvanajstih točk, katera je magična? Kdor je vsaj malo domoljuba, jih ne more pozabiti. Zato naj postane navada vsi za enega in eden za vse. Za hrabro ljudstvo in za hrabro vojsko ni nič nemogoče. Korenine so tiste, ki povzročajo, da je drevo močno palača vsake zmage se naslanja na vse ljudstvo.

Zanimivosti

Angažirana umetnost
v Slovenj Gradcu

V Slovenj Gradcu bodo 19. septembra v Umetnostni galeriji odprli likovno razstavo Angažirana umetnost 1919—1969. Prirejajo jo v počastitev 50-letnice revolucionarnih sindikatov Jugoslavije. Pri razstavi bo sodelovalo 150 umetnikov iz vse Jugoslavije, ki se bodo predstavili z nad 400 akvareli, olji in grafikami.

Film po povesti
Toneta Seliškarja

Nedavno je začela ekipa RTV Ljubljana snemati serijo televizijskih filmov »Bratovščina Sinjega galeba« po povesti pred kratkim umrlega pisatelja Toneta Seliškarja. Serijo televizijskih filmov »Bratovščina Sinjega galeba« je priredil Miloš Mikelc, scenarij in snemalno knjigo je pripravil France Štiglic, ki je tudi režiser. Nastopajo Bert Sotlar, Jože Zupan, Janez Vrhovec, Janez Rohaček, Demeter Bitenc in Brane Ivanc.

Legenda o svetem Che

V mariborskem gledališču tečejo priprave za otvoritev jubilejne sezone. Medtem ko v balkonski dvorani dramski ansambel vadi noviteto Legendo o svetem Che Primoža Kozaka, pod vodstvom režiserja Branka Gombača, pripravlja druga skupina v poskusni dvorani otvoritveno predstavo na mariborskem malem odru: Cankarjevo Lepo Vido pod režijskim vodstvom mladega režiserja Zvonka Sedlbauerja iz Ljubljane in s scenografijo Uroša Vagaje.

Ni za spreminjati ...

Svicarski časnik Die Weltwoche je objavil notico, ki spominja na znani francoski pregovor »Če kaj preveč spreminjamo, ostane precej enak«. Notica se glasi: »Čerke so prazne, igralnice prepolne, ženske brez sramu, moške pobabljeni, opozicija mahedra, politika brez smotra, ministri nesposobni.«

Notica je vzeta iz noveletne številke škotskega časnika Aberdeen Journal z dne 1. januarja leta 1772.

Posmrtno odlikovanje

Mednarodni Rdeči križ je po smrti odlikoval z najvišjim odlikovanjem te organizacije jugoslovanskega zdravnika Dragana Hercoga, ki je kot član ekipe jugoslovanskega Rdečega križa izgubil življenje v Nigeriji. To odlikovanje so podelili na 21. zasedanju mednarodne konference Rdečega križa v Carigradu. Med odlikovanimi je tudi bivši predsednik češkoslovaškega RK dr. František Januh, ki je izgubil življenje pri opravljanju nalog Rdečega križa.

V počastitev Pavla Golie

V prostorih trebanjske občinske skupšine so odprli obsežno razstavo knjižnih del Pavla Golie, trebanjskega rojaka. Z njo so v Trebnjem, kjer so Golii odkrili na rojstni hiši spominsko ploščo, počastili ob občinskem prazniku tega kraja spomin pesnika in dramatika, prevajalca in gledališčenika Pavla Golie. Razstavo je pripravil kolektiv Studijske knjižnice Mirana Jarca iz Novega mesta, pomagala pa je tudi Akademija za igralsko umetnost iz Ljubljane. Golio je na slovesnosti v Trebnjem z izbranimi besedami predstavil predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti Josip Vidmar, njegove pesmi pa Stane Sever in Janez Rohaček.

Slovesnost
v Opatjem selu

V Opatjem selu na Krasu so v nedeljo 14. septembra slovesno odkrili spominsko ploščo dr. Dragu Marušiču in sicer na njegovi rojstni hiši. Slavnostni govor je imel Marušičev soborec, jugoslovanski dobrovoljec dr. Ernest Turk iz Ljubljane. Spominsko ploščo so postavili Klub starih goriških študentov in Opajci, Marušičevi rojaki.

Nagrade v Bratislavi

Petega septembra je bila v Bratislavi slovesna otvoritev drugega mednarodnega bienala ilustracij za mladino. Na bienalu je razstavljenih 2500 ilustracij 350 slikarjev in ilustratorjev iz 34 dežel. Slovenska akademska slikarka in ilustratorica mladinskih del Marienka Stupica je prejela zlato plaketo. Eno najvišjih češkoslovaških odlikovanj pa je za svoje delo kot ravnateljica Mladinske knjige in predsednica Mednarodne zveze za mladinsko književnost dobila tudi Zorka Peršič.

ZAVOD BOREC
napoveduje izid knjige

UKANA III. del

Najbolj brano knjigo na Slovenskem zadnjih nekaj let zaključuje avtor z boji Prešernove brigade in 31. divizije pozimi leta 1944 in spomladi leta 1945, s silovitimi spopadi Nemcev in IX. korpusa na Primorskem ter z osvoboditvijo mesta Trsta. V tem dinamičnem okviru razpleta tudi usode svojih priljubljenih junakov Ane, Primoža, Wolfa ...

Znamka
za 0,30

NAROČILNICA

ZAVOD BOREC
knjigotrški oddelek

Ljubljana
Beethovnova 10

Podpisani

kraj, ulica

pošta

Naročam roman UKANA — III. del
vezava cpl. — 85,00 din

Naročnino bom poravnal:

- a) takoj po prejemu knjige,
- b) v dveh obrokih.

(neustrezno prečrtaj)

Partizanska ljudska pesem

Dore Klemenčič — Maj: Konec vojne

Pomladna

Saj je že prišel Jurij,
saj je že vse zeleno,
saj je že vse v cvetju,
saj že odprte so duri:
za hoste, za partizane.
Pozabljena zima je,
pozabljene huđe so rane,
pozabljene hajke so,
v srcu je spet toplo
za partizane.
Saj je že prišel Jurij,
s cvetjem ovenčani Jurij.
Vse je rumeno,
vse je zeleno,
vse je rdeče
od same sreče.
Hajdi, odprte so duri
za hosto, za partizane.
Jurij vas kliče:
Vsi nad tiranel!

Milan Vrtičnik

Slava pohorskega bataljona je segla do Ukrajine

Sovjetski univerzitetni profesor Ivan Očak, po poreklu Hrvat, je med iskanjem podatkov o udeležbi Jugoslovancev v Oktobrski revoluciji, državljanski in II. svetovni vojni na ozemlju SZ našel v nekem arhivu tudi podatke o nekem Stefanu Založniku. Ta je bil sovjetski partizan od 1. septembra 1943. Za svoja junaštva je prejel medaljo »Partizan domovinske vojne I. stopnje«, ki pa mu jo niso izročili, ker je prej odšel v Jugoslavijo.

Očak se je obrnil na naše uredništvo, da bi poiskali Založnika. Po daljšem času nam je to uspelo, zvedeli smo, da Založnik živi v Oplotnici kot upokojenec zaradi poklicne bolezni rudarjev in kamnosekov, silikoze.

Založnik se je oglasil tudi v našem uredništvu in pripovedoval, kako se je znašel med vojno v Ukrajini in kako je prišel k partizanom ter kako se je vrnil domov. Pozanimali smo se tudi, kako je s priznanjem njegovih zaslug, in zvedeli, da ima pokojnino kot borec. Do lani je živel v slabem stanovanju, tedaj pa se ga je spomnilo podjetje, pri katerem je bil zaposlen, in mu dodelilo stanovanje v enem izmed blokov.

Če Založnik ne bi bil kvalificiran kamnoseški delavec, ki je od svojega štirinajstega leta dalje delal v znanih oplojniških kamnolomih, kjer je delal tudi njegov oče, najbrž Ukrajine ne bi niti videl. Nacistični vojaški stroj ga kot letnik 1914, ki ni bil zaradi starosti mobiliziran, najbrž ne bi potegnil v svoje zobovje ali pa bi se zadovoljil samo s tem, da bi ga začasno vključil med vermane. Vsekakor pa bi Založnik prej ali pozneje našel pot na Pohorje...

Minevalo je prvo vojno leto, Založnik je delal kot kamnosek v Oplotnici v velikem kamnolomu. Nekaj malega je že slišal o partizanih na Pohorju in drugod, toda vse je bilo dokaj nejasno in celo o partizanih so govorili, da so četniki. Tedaj so ga skupaj z drugimi delavci poslali delat v okolico Judenburga. To ni bilo nič čudnega, tisoči delavcev in delavk s Štajerskega so morali de-

kazali do Založnika vedno večje zaupanje. Kaj kmalu se je z njimi tudi odkrito pogovarjal o partizanih.

Decembra 1942 pa je nenadoma prišel ukaz, da mora uprava kamnolomov odpustiti vse Slovence in jih poslati v domače občine na nabore za nemško vojsko. Štajerci so namreč tedaj postali nemški državljani in tako tudi vojni obvezniki. Hitlerju je vojakov začelo primanjkovati in naenkrat so prej nezanesljivi Slovenci postali dobri za topovsko hrano.

Tudi Založnik je moral domov. Prijavil se je naborni komisiji v Slovenski Bistrici. Začel je tudi iskati zveze, da bi se priključil partizanom, o katerih je bil zvedel že v Ukrajini. Prek aktivista, trgovca Boštjana iz Oplotnice, je uredil vse, da bi lahko odšel v gozdove, če bi moral v nemško vojsko. Toda na naborni komisiji je zvedel, da je za vojaka prestar in da njegovega letnika več ne mobilizirajo.

Ko se je peljal z vlakom proti Mariboru, so ga naborniki malo preveč popili in jezik se jim je razvezal. Tudi Založnik je začel pripovedovati o svojih občutkih, ko je bil v Ukrajini, o partizanih in drugem; vmes so tudi udrihali čez nacistem. Vino jih je zapečalo, da so postali nepredvidni. Nekdo jih je brž ovdihnil v Mariboru so jih pozaprl. Založnika so nekaj dni zadrževali, nato pa pod stražo poslali nazaj v Ukrajino. Komendant kamnoloma je bil neki Poljak, ki je po odhodu stražarja pred Založnikovimi očmi raztrgal ovadbo, njega samega pa premestil v drugi kamnolom bližje kraja Bjelokorovičje.

Medtem je pridobil pravico do rednega dopusta v domačem kraju. Dali so mu hrano in dokumente, po mesecu dni, kar je bil doma, se je spet odpeljal proti Mariboru. S trdnim namenom, da se nikoli več ne vrne...

V Oplotnico je prišel 10. januarja 1943. Ko se je pozanimal pri trgovcu Boštjanu, kdaj bi lahko odšel k partizanom, je zvedel žalostno novico o uničenju 1. pohorskega bataljona. Boštjan mu je potožil, da nima nobene zveze več. Zato naj se Založnik vrne v Ukrajino in da naj gre tam k partizanom, sta se nazadnje dogovorila...

Tako se je Založnik konec januarja 1943 vrnil v Bjelokorovičje. S seboj je nosil globoko v srcu skrite misli in žalost zaradi tragedije Pohorskega bataljona, pa tudi obilo podrobnosti o tem dogodku, ki jih je zvedel od ljudi.

Tudi v Bjelokorovičju je brž navezal stike z domačini, prisilnimi delavci. Kaj kmalu so ga vzljubili, posebno še, ko je dosegel, da jih kot nujno potrebnih pri delu niso poslali v Nemčijo. Nekoč je rešil smrti neko Židinjko, ki je delala v kamnolomu, pri sebi pa je imela pet let starega sina. Njen mož je bil v Rdeči armadi. Nemci so zvedeli, da je Židinja in o tem govorili med seboj, Založnik jih je slišal in opozoril Židinjko, naj izgine k partizanom. Pozneje sta se srečala pri partizanih in Židinja mu je bila za rešitev od srca hvaležna.

Seveda so se tudi partizanski obveščevalci skrbno zanimali za tega čudnega »Nemca«, Nekaj ča-

sa so najbrž mislili, da gre za prekanjenega gestapovskega agenta, nazadnje pa so se odločili za odkrit razgovor.

Nekako 10. julija 1943 je k Založniku prišel pripadnik ukrajinske milice, nemške policijske organizacije, ukrajinski Nemec Hammermeister. Začel se je z Založnikom pogovarjati in ga spraševati razne nenavadne reči, potem pa mu je odkrito povedal, da ga pošiljajo partizani, ki vabijo Založnika na pogovor. Zdaj je tudi Založnik mislil, da so ga razkrinkali Nemci in da ga mislijo neke skrivaj ubiti. Zato je šel na sestanek skupaj s Hammermeisterom v silnem strahu.

Zvečer sta odšla več kilometrov daleč iz vasi v gozd in se pri nekem opuščnem bunkerju srečala s partizani. Tam se je Založnik seznanil s komandirjem Ivanom Ivanovičem in komisarjem Koljo Pinčukom. Pokazalo se je, da so partizani poslali v ukrajinsko milico Hammermeistera kot svojega zaupnika in da dobro vedo za Založnika, njegove izjave in zgodovino.

Založnik in Hammermeister sta s partizani odšla v gozdove. Ustavili so se pri samotni hiši. Tam so jedli pečeno svinjino in krompir ter popili precej doma skuhanega žganja. Založnik bi bil rad ostal kar pri njih, pa so ga poslali zjutraj nazaj na delo s posebno nalogo.

Tamkajšnji partizani so predvsem rušili železnice. Zato so potrebovali točne podatke o voznem redu in posebnih transportih. Te jim je odslej dajal poleg drugih zaupnikov tudi Založnik.

Pri tem so bili tako Založnik kot partizani kaj malo previdni. Med drugim so Založniku dajali take količine živil, da bi moralo biti to Nemcem sumljivo. Zato je Založnik živila skrivaj delil delavcem. Nekoč se je skupaj s partizani ponoči neke tako opil, da ga je zjutraj pripeljal na vozu v vas neki domačin. Drugič so ga partizani po dogovoru celo razorožili in moral je to prijaviti. Nemci so se čudili, kako to, da ga partizani niso ubili. Zdele so se jim tudi čudne njegove zveze z domačini in njegov pogum, ko si je upal sam tudi ponoči po okoličih. Nekako so ta sumničenja prišla Založniku na uho in 1. september 1943 je pobegnil z orožjem in uniformo.

Tako je postal borec grupe odredov »Molotov« odreda »Malikova«. Kot kamnosek je bil tudi več miniranja, ki mu je zdaj prišlo spet prav. Razdeljeni so bili na skupine po 10 do 15 borcev in vsaka je »visel« na svojem sektorju železniške proge. Počivali so v zemljankah ali na samotnih kmetijah, včasih so jih zasledovali Nemci s tanki in letali in neredko so morali sprejeti boj. Posebno kadar se je začela kakšna večja sovjetska ofenziva na fronti so bili noč in dan na nogah.

V pozni jeseni, ko se jim je Rdeča armada že precej približala, so se premaknili proti nekdanji poljski meji, proti zahodu. Nemci so se vsepovsod umikali, partizane so zasledovale številne čete, med njimi tudi vlasovci. Kraji so močvirnati in čez zimo se Založnik cele tri mesece ni utegnil niti enkrat posušiti. Pogosto so se morali skrivati v blatu in goščavi, do vratu v vodi. Na srečo je bila zima dokaj mila. Na spomlad so se znašli v okolici mesta Kovel. Do njih je prispela Rdeča armada. Udeležili so se skupaj z njo bojov s štirimi obkoljenimi nemškimi divizijami. Po zmagi so nekaj dni slavili, nato pa so bili partizanski odredi razpuščeni.

Založnika so kot tujca vprašali, kam želi: ali v Rdečo armado, v šolo ali v zaledje. Izbral si je šolo.

Poslali so ga v Rovno, kjer je bila šola za padalce-diverzante. Bilo jih je več sto, med njimi je našel tudi rojake, ki so prišli iz drugih odredov. Učili so se predvsem miniranja, tudi iz letal so skakali. Toda Nemci so za šolo

Tečaj v Kijevu: pri praktičnem pouku miniranja. Tretji z desne proti levi z brzostrelko čez prsi je Založnik

zvedeli. Neke noči so spustili v okolico mesta več svojih vohunov. Ko so odkrili, kje je šola, so to sporočili poveljstvu, nato so priletela letala in zasula mesto z bombami. Šola je do tal zgorela, uničena so bila vsa učila in ogromno skladišče orožja, ki so ga oddali po razpustu odredov partizani. Čez nekaj dni je bila zato šola premeščena v Kijev.

Po štirih mesecih učenja bi ob koncu šole moral Založnik postati podporočnik. Poveljstvo je delalo načrte, kako bi Jugoslovane poslalo na Češkoslovaško, toda ti so hoteli le v Jugoslavijo. Razen tega so se take skupine padalcev izkazale kot neučinkovite. Večino so jih Nemci kaj kmalu uničili ali polovili. Tudi skupina Jugoslovancev, ki so jih odvrgli neke v Podravini, se ni nikoli več oglasila. V njej so bili Banačani in en Zagorec. Zdaj so začeli delati načrte, da bi jih spustili na Koroškem. Medtem pa je kapitulirala Romunija in Založnika z drugimi so poslali na razpoloženje v štab III. ukrajinske fronte. Od tam so jih poslali v Beograd, ki je bil medtem že osvojen. Rekli so jim tudi, naj jim oficirske čine prizna Jugoslavija.

V Beogradu so jih povprašali, kam želijo. Bilo jih je pet, in ko so jim predlagali, naj gredo v slavno 1. krajiško brigado, so bili takoj za to. Nekega dne v novembru 1944 so prišli v to brigado, ki je bila takrat v Vršču. Ne glede na vojaško izobrazbo so jih razporedili kot borce.

Šele kasneje, na sremski fronti, je Založnik postal najprej vodnik, nato pa namestnik četnega komandirja. Po nemški ofenzivi pri Šidu je moral zaradi oteklih nog za dalj časa v bolnišnico. Ko je za silo ozdravel, so ga proglasili za nesposobnega za vojsko in dodelili v sanitetni bataljon 5. krajiške divizije, kjer je ostal do konca vojne. Že po vojni so ga spet kot kamnoseka poslali v gradbeni bataljon v Skopje, od tam pa decembra 1945 demobilizirali. Vrnili se je v Oplotnico in znova prijel za kamnoseško orodje...

Doma je tudi zvedel, kako je bilo med vojno z domačini zaradi njegovega poba k partizanom. V kamnolomu so imeli dresirane-

ga psa, ki je ostal tam tudi po umiku Rdeče armade. Ta pes je divje sovražil nemške uniforme, le z Založnikom je bil prijazen. Nekoč je skoraj raztrgal nekega esesovca. Ko so psa lovili, da bi ga ustrelili, je pobegnil in se čez nekaj dni vrnil.

Ta pes je izginil obenem z Založnikom, čez nekaj dni pa se je vrnil in prinesel v gobcu na hišni prag človeško roko. Nemci so sklepali, da so partizani Založnika ugrabili, ubili in zakopali, pes pa da je prinesel njegovo roko. Kljub temu so nekaj sumili. Nekoč bi bili skoraj zaprli njegovo mater.

Med spominki, ki vežejo Založnika na sovjetske partizane, je najbolj zanimivo to, kako so zavzeto poslušali njegovo pripovedovanje o zadnjem boju Pohorskega bataljona. Tako je slava tega nesmrtnega bataljona kljub gestapovskemu nasilju in neštetim zaprekam še istega leta, ko je bataljon izkrmel pri Treh žeblih, prodrla v daljino Ukrajino in tudi tam navduševala borce proti fašizmu.

Zapisal MP

Popravek

»EN DAN MOJEGA PARTIZANSTVA«

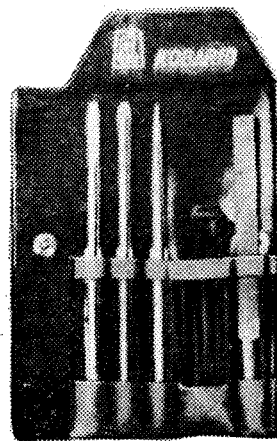
je naslov članka v prejšnji številki »TV-15«. Ta članek je napisal Silvo Furia. Podpis pod člankom je v prejšnji številki izostal po zasluzi tiskarskega škrate.

S tem popravljamo neljubo napako.

Uredništvo

ISČEMO SAMOSTOJNE AKVIZITERJE ZA PRODAJO OZIMNICE NA PODROČJU GORENJSKE, ŠTAJERSKE, PRIMORSKE IN DOLENJSKE. USLUGE HONORIRAMO POGODBENO. PREDNOST IMAJO TISTI Z VOZILI.

Vse informacije daje PZ »EMONA MERKUR« Ljubljana, Miklošičeva 38/II. — telefon 316-279.

**GARNITURA
ORODJA
TIK G - 51**

**GARNITURA
ORODJA ZA VAS**

- izdelana iz visokokvalitetnih materialov
- vsestransko uporabna
- garnitura, ki jo morate imeti

ZA VAS JIH IZDELUJE
TIK TOVARNA IGEL KOBARID

Obiščite nas na Jesenskem velesejmu
v Zagrebu - hala VI., štand 121

Politični razgledi

Zahodna Nemčija je te dni na vrhuncu predvolilnega boja za izvolitev novega zveznega parlamenta (Bundestaga). V ta boj se je z velikim vikom in krikom pognala tudi Nemška nacionaldemokratska stranka (NPD), stranka, ki uradno obstaja komaj pet let in ki je doslej kljub posmehu in omalovaževanju dosegla lepe uspehe. Vsem je jasno — in tega ne vodstvo ne člani stranke ne skrivajo — da gre za neonacistično stranko, ki je prava naslednica zloglasne Hitlerjeve stranke NSDAP. Cilj na letošnjih parlamentarnih volitvah je pridobiti več kot obveznih pet odstotkov glasov, kolikor jih mora v ZRN dobiti stranka, da njeni predstavniki pridejo v zvezni parlament. Vodja stranke Adolf von Thadden je postavil določnejšo število: od 28. septembra 1969 naprej naj bi v Bundestagu sedelo najmanj petdeset neonacističnih poslancev.

Zanimivo je, da se je oblast in z njo vodilne zahodnonemške stranke prestrašila tako rekoč šele letos. Kanceler Kiesinger je namreč pred kratkim izjavil, da je »NPD naš poglavitni politični nasprotnik«. Kaže, da ga je le zaskrbljena dejavnost skrajne desnice in njeni dosednji uspehi.

Zahodnonemške oblasti že od vsega začetka niso bile kaj preveč vnete pri denacifikaciji. Poskrbele so sicer, da je komunistična partija (KPD) prepovedana že od leta 1955, obenem pa tudi »poskrbele« (se pravi dopustile), da so se razcvetela gibanja, ki so tesno povezana z nacistično preteklostjo. Že leta 1949 so skrajno desničarske stranke na volitvah v Bundestag zbrale 1,6 milijona glasov. Najpomembnejša desničarska stranka je tedaj bila Socialistična stranka rajha (SRP), katere vodja je bil nekdanji nacistični general Remer (v generala ga je povišal Hitler, ker se je odlikoval v krvavem pokolu udeležencev in zarotnikov, ki so 20. julija 1944 organizirali atentat na fuhrerja). Zvezno ustavno sodišče je leta 1962 stranko prepovedalo iz notranje in zunanje politične ozirov. Svet se je namreč zbal naraščajočega vala desničarstva v ZRN, razen tega pa je bilo Bonn u od tega, da ne bi imel ovir pri sprejemu ZRN v NATO in pri ponovnem oboroževanju. Po tistem se je desničarska politika nekoliko umirila, vendar ne za dolgo. Kma-

Naskok neonacistov

lu se je pokazalo, da imajo tudi uradna predstavništva oblasti interes do tega, da na pomembne upravne, politične, vojaške, gospodarske, pravosodne in policijske položaje imenujejo nekdanje nacistične, torej preizkušene ljudi. Tako je leta 1964 nastala tudi neonacistična stranka. Imela je dovolj podpore na vseh koncih. Ustanovni kongres je bil v Hannoveru 28. in 29. novembra 1964. NPD je nastala iz treh poglavitnih skrajno desničarskih strank: Nemške stranke rajha (DRP), Nemške stranke (DP) in Vsenemške stranke (DDP). Leta 1964 je imela NPD 30.000 članov, jedro katerih so bili »stari kameradiči«, ki so bili člani Hitlerjeve stranke NSDAP že od leta 1933, potem radikalni aktivisti DRP in drugi člani skrajno desničarskih skupin.

Stranka nekaj časa ni dobila programa, ko pa ga je sprejela, se je izkazalo, da je močno podoben Hitlerjevemu. Zanimivo je, da se njen program v marsičem ujema z uradno bonso politiko: NPD trdi, da vzhodnih meja ZRN ne gre priznati, da je ZRN edina predstavnica vse Nemčije v svetu (zanjo Nemška demokratska republika torej ne obstaja), terja oborožitev ZRN v še večjem obsegu, razširitev nemškega ozemlja ne le na NDR, marveč tudi na danes poljska ozemlja. Sicer pa vsakemu Nemcu obljublja več, kot lahko pričakuje: vsem dober zaslužek, kmetu rodovitno in donosno posestvo, podjetnikom imeniten dobiček, oficirjem napredovanje v Bundeswehru, nekdanjim nacistom pa popolno rehabilitacijo in lepo državno pokojnino.

NPD vabi medse predvsem nekdanje nacistične: danes je med vsem članstvom 35 odstotkov nekdanjih nacistov, 46 odstotkov jih je med lokalnimi in okrajnimi voditelji stranke, 61 odstotkov med okrožnimi voditelji, 66 odstotkov med bojevniki stranke v zveznem merilu, 76 odstotkov pa med člani vodilnih organizmov. Zanimivo pa je, da je NPD po starosti članstva med najmlajšimi zahodnonemškimi strankami: 60 odstotkov njenih članov so mladi ljudje. To dokazuje, kakšna je vzgoja v zahodnonemških šolah. Prosvetni kader o Hitlerjevi Nemčiji pohvalno govori ali pa to obdobje nemške zgodovine kratko in malo preskoči. NPD trdi, da mora biti mladim odpuščen za nacistično preteklost Nemčije in da jim niti ni treba vedeti, kaj se je tedaj dogajalo in zakaj je Nemčija pod Hitlerjem zapletla ves svet v najhujši in najbolj krvavi spopad v človeški zgodovini.

Propagandni aparat deluje tako, da bi ga bil vesel tudi dr. Goebels. NPD izdaja cel kup časopisov, revij in brošur, skrbi pa tudi za občasne propagandne akcije (zlasti pred volitvami). Njeno osrednje in ideološko glasilo je tednik »Deutsche Nachrichten« (40.000 izvodov, bere ga približno 200.000 stalnih bralcev), za študente ter učitelje in profesorje izdaja glasilo »Deutsche Studenten-Anzeiger« in »Deutsche Hochschullehrer Zeitung«, potem pa tiska še »Deutsche Wochenzeitung«, »Klitter-Blätter«, »Der Neue Aufbruch« in brosure. Ob letošnji predvolilni kampanji je NPD razdelila med vse zahodnonemške družine (20 milijonov jih je) svoj poseben propagandni material. Stranki so naklonjeni tudi drugi časopisi, med njimi zlasti »Deutsche National-Zeitung und Soldaten-Zeitung« (100.000 izvodov).

Vodja stranke je Adolf von Thadden, imenovan tudi Adolf II. Thadden je potomec junkerske veleposestniške družine iz Pomorja, ene izmed tistih družin, ki so dale Nemčiji najhujše privržence monarhije in pozneje tudi nacizma. Sam Thadden je bil ob izbruhu druge svetovne vojne star sicer komaj 18 let, vendar v londonskem Inštitutu za židovske zadeve trdijo, da je bil član v NSDAP. Od leta 1948 do 1961 je bil občinski svetnik in pozneje županov pomočnik v Göttingenu, od leta 1947 do 1965 (ko je stranka razpadla) je bil član Nemške stranke rajha (DRP) — proti koncu je bil tudi njen podpredsednik. Thadden je soustanovitelj NPD, najprej je bil njen podpredsednik, potem pa po letu 1967, ko je izigral druge voditelje, tudi predsednik. Zavzema se za že omenjeni program stranke, sicer pa trdi, da bi moralo nemško ljudstvo intelektualno voditi vso Evropo, da so bili procesi zoper nacistične zločince navadna farsa itd. V stranki je zadržan za zunanjo politiko, nemško enotnost, izgnance in ubežnike (predvsem za sudetske Nemce, ki jih je v NPD zelo veliko).

Stranka dobiva denar od članarine, prostovoljnih in prisiljenih prispevkov (člani morajo samo prispevati za shode), celo od oblasti (NPD je zakonita stranka in tako dobi povračilo za stroške kampanje kot največje zahodnonemške stranke CDU, CSU in FDP), največ denarja pa dobi od industrijskih in finančnih mogotcev, pa tudi od nacistov, ki so že med vojno spravili naropani denar in dragocenosti v tuje banke.

Med letošnjimi kandidati so predvsem prekaljeni nacisti. Glede na sedanje uspehe je pričakovati, da se bo Thaddnova napoved o 50 poslancih v Bundestagu izpolnila.

NPD je temen madež v zgodovini Zahodne Nemčije.

KOMENTATOR

Očka ni več

Zadnje čase ga nismo nikjer srečali, ker je bil v bolnišnici. Pogrešali smo njegov vedri obraz, ki se je znal vedno tako prijazno nasmehovati. V začetku prejšnjega tedna pa smo zvedeli, da je za vedno zatisnil svoje blage oči.

Ivan Novak-Očka. Na Notranjskem so ga poznali samo pod

imenom Očka, ki ga je dobil kot tamkajšnji sekretar okrožnega komiteja. Bil je namreč v primeri z drugimi partizani že precej v letih. V tem imenu pa se je zrcalilo tudi spoštovanje, ki ga je zaslužil kot človek širokega, plemenitega srca.

Izšel je iz Tacna pod Šmarno goro, kjer je imel čevljarstvo delavnico. Ob napornem delu je razmišljal o krivicah, ki jih morajo prestajati delovni ljudje. Prišel je

v stik s tovariši iz sindikatov in si začel širiti obzorje ter se udeleževati raznih političnih akcij. Leta 1938 ga je partija sprejela v svoje vrste; kmalu zatem je postal sekretar rajonskega komiteja v domačem kraju. Že kot zrelemu revolucionarju mu je partija zaupala priprave na zvezno partijsko konferenco. Ta zgodovinska konferenca je bila, kot je znano, v hiši njegovega brata v Tacnu.

Kot »državi nevaren element« je moral okusiti vojaško koncentracijsko taborišče v Ivanjici. Ko se je vrnil, je moral v ilegalo, ker mu je pretila nevarnost ponovne aretacije...

Njegovo delo po okupaciji je bilo logično nadaljevanje predvojne dela. Partija ga je poslala na Notranjsko in odondod v Belo krajino za okrožnega sekretarja. Zaslovel je kot dober organizator osvobodilnega boja in revolucije; ljudje so ga imeli radi tudi kot poštenjaka in tovariša.

Na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju je bil izvoljen v SNOO in za delegata na II. zasedanju AVNOJ. Čeprav ni bil več mlad, je šel z veseljem na dolgo pot, čez zasnežene hribe in doline, v bosensko mesto Jajce.

Po vojni je bil na različnih pomembnih položajih političnega vodstva in direktor podjetja. S 65 leti je šel v pokoj, sicer pa je ostal še naprej aktiven — delo mu je preprečilo bolezen.

Na zadnji pot ga je spemila velika množica prijateljev in bojnih tovarišev, ki jim spomin nanj ne bo nikoli ugasnil.

F. Š.

Dobro je če veste...

DOLŽINA ČREVESJA je pri raznih živalih različna, odvisna je od načina prehranjevanja, drugačna je pri rastlinojedcih, drugačna pri mesojedcih in spet drugačna pri živalih, ki uživajo mešano hrano. Pri psu, ki je mesojedec, je črevesje štirikrat in pol daljše kot dolžina njegovega telesa z glavo vred. Pri človeku, ki uživa mešano hrano, meso in rastlinsko, je črevesje sedemkrat daljše kot njegovo telo, pri ovci pa, ki se prehranjuje izključno le z rastlinsko hrano, je črevesje 24-krat daljše kot njeno telo.

SIGILARIJA JE VELIKANSKO DREVO, ki je nekdanje uspevalo v Evropi in tudi v naših krajih pred približno 250.000.000 leti. Imelo je veliko steblo, visoko do 30 m. Na sa-nem vrhu se je širilo, rušno razpo-rejeno, dolgo sabljasto listje. To listje je uspevalo samo v močvirnatih gozdovih. Kjer je rasla sigilarija, so nastale premožne plasti. Pri nas so odkrili ohranjene odtiske listja in skorje tega drevesa v Karavankah, na Velebitu, pri Ljubliji v Bosni in na Stari planini v Srbiji.

LJUDSTVO PRAVI TERMITOM TUDI: BELE MRAVLJE. Termiti se razlikujejo od mravljincev po velikosti in po sestavi telesa. Termiti so, enako kakor mravljinci, družbene žuželke, ker živijo v skupnosti, ki štejejo na tisoče članov. Njihova prebivališča termitniki, ki jih zidajo sami iz zemlje, pomešane s slino. Ko se ta mešanica strdi, je trda kakor beton. Termitniki sestojijo iz podzemeljskega in nadzemeljskega dela; v njihovi notranjosti so številni hodniki in pregrade. Termitniki so edinstvene živalske stavbe. Najbolj znane vrste termitov živijo v Južni Ameriki, Avstraliji in v drugih tropskih deželah.

KOPENSKÉ ŽIVALI IN PRAV TAKO PTICE V SPLOSSEM NE PIJEJO MORSKE VODE, ker bi jim utegnili škodovati in ker jim sploh ne diši. Vendar je nekaj vodnih ptic, ki akor vse kaže, ne bi mogle živeti brez morske vode, in sicer: pigvini, neki galebi in morske lastavice, ptice, ki vse svoje žive dni preživijo na morju ter so nekako prisiljene, sprico pomanjkanja sladke vode, piti slano vodo. Te ptice se bržkone znebijo očvečne soli na neki poseben način. Pingvini pijejo tudi sladko vodo, vendar jim je — po ugotovitvi naravoslovcov — kdaj pa kdaj in še kako — potreben dodatek slane morske vode. Za te ptice dovažajo v živalske vrtove morsko vodo, ki jim je za življenje neogibno potrebna; če je ne bi imele, bi poginile.

LOKARDA SPUSTI V VODO OGROMNO KOLIČINO IKER, približno milijon jajčec. Poprečno uspe samo trem mladičem (od milijona jajčec!) uiti požrešnim gobcem roparic ter preživeti vse nevarnosti, ki prežijo nanje, zrasti in se razviti.

GRENKÉ SNOVI POSPESUJEJO IZLOCANJE SLINE IN ZELODNEGA SOKA, spodbujajo tek in ugodno vplivajo na prebavljanje hrane. Pri zdravem človeku z normalnim tekom opravljajo za to določeni organi v redu svojo nalogo ter je z jemanjem grenkih snovi nemogoče doseči kak večji uspeh. Med omenjene snovi rastlinskega izvora spadata tudi tili najbolj znani rastlini: zaspatek in pelin, jemat pa ju je treba približno pol ure pred jedjo.

HISNA GOBA (LESNA GNILoba) je dobila ime po tem, ker se najraje razvija na lesnem gradbenem materialu v vlažnih hišah. V poslednji dobi dela hišna goba preglavico zlasti graditeljem montažnih stavb, v katerih povzroča lesno gnilobo. Uničevanje te sa, ki ga goba povzroča, se razvija zelo hitro, ker se gniloba širi z dolgi gumi nitmi (nekakšnimi koreninami) po vsej lesni površini. Te nitke dosežejo, zlasti v vlažnih kletih, v enem letu kar dvanajstmetrsko dolžino. Zaradi uničevalne lastnosti hišne gobe ji pravijo v nekaterih deželah: hišna kuga ali hišna gobavost (lepra). Ko se pojavi, jo je težko zatreti. Po gradbenih predpisih se mora v nekaterih deželah okužena stavba porušiti in gradbeni material sežgati. Novi gradbeni material mora biti suh, imeti mora manj kot 20 odstotkov vlage, poleg tega pa mora biti še s kemičnimi sredstvi zavarovan zoper gnilobo. V novejšem času uporabljajo preventivno penta-klorotenol ali njegovo natrijevo sol, škropijo ali zalivajo zidove, gredna ležišča in podobni material (pesek, gramoz, zemljo) z raznimi kemičnimi sredstvi in šele nato vgradijo novi lesni gradbeni material.

Imeli smo ljudi

Ivan Roje

Poznali so ga skoraj vsi šiškarji, zlasti tisti, ki so v tem delu Ljubljane preživeli zadnjo svetovno vojno in dve burni vojni desetletji. Bil je dolgoletni odbornik v vrsti organizacij in društev. Komaj se je vrnil iz internacije, so ga že izvolili v takratni četrti ljudski odbor, kasneje je bil v rajonskem ljudskem odboru, nato pa dolgoletni občinski odbornik. Nekaj let je bil kot zasebni misarski mojster tudi član republiške in zvezne gospodarske zbornice. Bil je pobudnik gradnje stanovanjskega bloka, enega izmed prvih v Ljubljani, ki so ga zgradili ljudje s prostovoljnim delom in namesto da bi sedeli na sestankih in govorili, kot je sam rekel. Velike so njegove zasluge za izletniško točko v Mostecu, sodeloval je pri športu, gasilcih, ZZZ in »Svoboda«. Ustanovil je mladinsko godbo, ki je bila nekaj časa najboljša v državi, dal je pobudo za prvo glasbeno šolo v Šiški. Skratka, bil je neumoren človek in podoben opis njegovega družbenega dela bi zajemal gradiva za celo knjigo. Razen tega pa je moral skrbeti zase in za družino z delom v delavnici.

Kot predvojni ugledni obrtnik je že takrat deloval v raznih društvih v Šiški, zlasti pri gasilcih. Leta 1941 se je med prvimi vključil v OF. V svoji delavnici je izdeloval razne pripomočke za skrivanje listin in orodja za partizanske tiskarne. Sodeloval je pri organizaciji pošiljanja pomoči partizanom. Dolgo je bil predsednik terenskega odbora OF, nekaj časa tudi član kvartnega odbora. Maja 1944 so ga aretirali domobranci in ga po hudem mučenju nazaj izročili Nemcem, ti pa so ga poslali v taborišče Dachau. Konec vojne je dočkal v Rabsteinu pri Češki Kamenici. Smrt je razmeroma še mladega izrgala iz naših vrst. Naj mu bo lahka slovenska zemlja!

Flossenbürgovci!

Nekateri tovariši se zanimajo, če nameravamo prihodnjo pomlad, to je ob 25 letnici, ko smo bili osvobodjeni, organizirati obisk nekdanjega koncentracijskega taborišča, odnosno kraja, kjer smo preživeli težka leta. Časa je sicer še dovolj, vendar je po mnenju nekaterih tovarišev nujno, da že sedaj začnemo s pripravi. Mor-da bi se še pred zimo nekje se-stali in se o tem pogovorili.

Oglasite se na naslov: Šorli Srečko, Blejska Dobra 10, p. Jesenice, ali pa na druge tovariše, ki bi bili pripravljeni da organizirajo srečanje in obisk Flossenbürga.

Janez Ivančič

Rojen je bil 28. avgusta 1903 v Šilvicih pri Rakeku kot sin gozdnega delavca. Z dvanajstim letom je moral za pastirja, ko pa je malo odrasel, je postal tudi gozdni delavec. Leta 1934 je odslužil vojaški rok in dobil službo občinskega sluga. Toda zaradi strankarske pripadnosti je že po prvih volitvah izgubil službo. Spet se je zaposlil na žagi kot delavec. V tem času je postal član naprednega sindikata, sodeloval je pri zbiranju prispevkov za španske borce.

Junija 1941 je postal član prvega odbora OF na Unču, kjer je živel, novembra pa član KP. Junija 1942 so ga aretirali, bil je interniran v Padovi in Trevisu, po italijanski kapitulaciji pa so ga zajeli Nemci in odpeljali v svoja taborišča. V Nemčiji je dočkal konec vojne.

Po vojni je postal gozdar. Imeli smo ga radi, ker je rad vsakomur pomagal. Veliko je delal po raznih organizacijah in se izkazal kot nesebičen tovariš.

Tone Jernejčič

Anton Krašna

Pred kratkim so v Kranju pokopali 87-letnega aktivista Antona Krašna. V svojih najboljših letih se je skoraj tri desetletja udeleževal v naprednem gibanju med idriškimi rudarji. To še posebno po italijanski okupaciji in fašističnem zasužnjevanju. V tem duhu je usmerjal tudi svojo družino. Zato je bil njegov starejši sin Viktor izključen iz tolminskega učiteljskega ter pred posebnim fašističnim sodiščem leta 1927 obsojen na 5 let ječe. Vsa družina je bila pod tarbo in oče Anton s tremi otroci je bil odpuščen iz rudnika. Zatekel se je v Jugoslavijo. Najprej je bil na Brezovici, zatem pa si je s skromnimi prihranki začel ustvarjati nov dom v Kranju. Ta dom pa je kaj kmalu postal dom za vse takrat preganjane, vse z napredno mislijo — za organizatorje nove, pravičnejše družbe, za komuniste. Anton je bil vedno pripravljen za vsako nalogo, tvegal je vse, kar je imel. Tako je bilo tudi ves čas NOB. Sin Viktor je v tem tudi padel. Anton pa je še z večjo vnemo delal za OF, za ljudsko oblast, za novo Jugoslavijo. Na terenu Primorskovo je bil eden izmed najbolj zvestih sodelavcev v raznih organizacijah. Čeprav je v sedmem križu, je bil med najbolj požrtvovalnimi prostovoljnimi delavci pri gradnji združnega doma in zato prejel zasluženo priznanja. Ob vsem tem so govorniki na pogrebu upravičeno poudarjali, da je bil Krašna eden izmed tihih a nepamirljivih borcev, ki ni nikdar klonil, se nikdar prepustil mladostju in vedno videl pred seboj narod, družbo, napredek, pravični red. Edino bolezen in leta so ga zlo-mila. Naj mu bo lahka domača zemlja.

K. M.

Okrogle in oglate

MA HAMOV NASVET BRALCEM. Nedavno umrli angleški pisatelj Somerset Maugham je svetoval mlademu pisatelju: »Knjige morate brati tako pozorno in kritično, kakor da vam jih piše.«

NI CNIH... Zvijleni, a nega čelista Pjatigorskaja vsebuje tudi tole anekdoto: »Nekdaj sem igral v orkestru, ki ga je dirigiral Arturo Toscanini. Ko sem v garderobi vadil najtežje stavke, se je mojster Toscanini nenehno nervozno sprehal in ves čas brundal: 'Slabo, slabo!' Nekoliko pozneje je pripomnil: 'Vi slabo igrate, pa tudi jaz slabo dirigiram. Zaprlo sem ga, naj me ne vznemirja prav v trenutku, preden stopim na oder, on pa se je nato zamajal in rekel: 'Da, da, vi slabo igrate, jaz slabo dirigiram, vsi drugi pa so še slabši ko midva. Zato stopiva pogumno na oder!«

VIDEZ POSTENOSTI... V Kentuckyju (ZDA) imajo ustanovo, ki naj bi oblikovala »poslovni izraz« ljudi, ki želijo doseči v življenju kak uspeh. Stavek, s katerim skušajo agenti te ustanove najpogostejše pridobiti stranke, se glasi takole: »Pri nas vas bomo naučili, kako nagubati obraz, da bi bili videti pošten!«

POLITIKA V BRIVNICAH — NEVARNA... V nekem brivskem salonu v Rio de Janeiro je na tablici, pritrjeni na vidnem mestu, napisano tole opozorilo: »Prosimo stranke da medtem, ko jih brijejo, ne razpravljajo z našim osebjem o političnih vprašanjih! Za vreznine, ki bi nastale med takimi pogovori — ne odgovarjamo.«

NEPRICAKOVANI ODGOVOR. Upravnik nekega manjšega londonskega gledališča je nedavno med gledalci izvedel anketo, v kateri jim je postavil eno samo vprašanje: »Kaj vam je v našem gledališču najbolj všeč?« 54 odstotkov anketiranih je odgovorilo: »Prostor za parkiranje.«

POSNEMANJA VREDNO... Dr. Trinder, očesni zdravnik v Philadelphiji (ZDA) je iznašel nov, zares originalen način za ugotavljanje kratko — ali daljnovidnosti svojih pacientov. Tem pacientom ni več treba prebirati dolgočasnih, pustih, neokusnih vrstic — črk in števil raznih velikosti. Dr. Trinder uporablja pri moških pacientih fotografije močno pomamljivo oblečenih filmskih igralcev, pri ženskih pa fotografije iz modnih časopisov. Dr. Trinder zatrjuje, da mu ta metoda omogoča lahko ugotavljanje prave podobe o ostrosti vida pacientov. — Pripomniti je treba, da so ženske pri njegovi metodi vendarle v neenakopravnem položaju...

POHISTVO, KI GA SMES SAMO GLEDATI... Ameriški humorist K. Ford je stopil v trgovino s pohištvo in se pritožil: »Predvčerajšnjim sem kupil pri vas dva stola. Postavil sem ju v sobo. Pri prici sta popolnoma — razpadla.« Ni mogoče! se je začudil trgovec. »Skoraj gotovo se je kdo na stola usedel!«

ODVEČNO SPRASEVANJE. »Ne sprašujte nas o ničemer! Če bi bili namreč kaj vedeli, ne bi živeli v tej puščavi!« je napisano na vratih neke majhne hišice, ki stoji ob križišču avtomobilske ceste pri polti, ki drži v državo Kentucky (ZDA).

ORIGINALNO, NEKOLIKO PAPRICIRANO MASCEVANJE... Norveški obrtnik Karl Hanson se je štrikrat, vselej brezuspešno, pritožil na občini zaradi previsoko odmerjenega davka. Naposled je sklenil, da nse bo davku upravi maščeval. Vsote 1500 kron, kolikor je znašal predpisani mu davek, je izročil občinski blagajni v samih kovancih, najmanjših denarnih enotah. »Se nikoli ni plačevanje davka napravilo tolikšnega zadovoljstva,« je pripovedoval Hanson prijateljem. »Bilo je nebeško lepo gledati, kako v uradu vsi uslužbenci štejejo drobtin, ki sem jim ga izročil.«

RAZLIKA MED GVERILO IN REDNO VOJSKO. H. Kissinger zunanje politični svetovalec predsednika ZDA Nixona takole presoja vojaški položaj v Vietnamu: »Gverila zmaga, kadar ni česar ne izgubi, redna vojska pa izgubi, kadar ničesar ne dobi.«

SKOTSKA. Neki Anglež in neki Skot sta bila neločljiva prijatelja. Skupaj sta stanovala, skupaj sta bila na hrani, delala sta v istem podjetju, konec koncev sta imela še — isto prijateljico, Judito. Nekega dne jima je povedala njena mati: »Pomisli, Judita je rodila, pa kar dvojčka, a žal je eden umrl!« »Oj, oj, ubogi moj otrok!« je zhlipal Skot.

Sovjeti so začeli napad na Karelijski ožini s 140.000 možmi in približno 1.000 tanki. Upiralo se jim je 13.000 Fincev z nekaj sto tanki. Ti oddelki so se obenem počasi umikali v notranjost, dokler ni sovjetska vojska prišla v stik z glavnino na utrjeni obrambni črti. Tam je bilo 70.000 mož. Po 20 km je Rusom pošla sapa in 6. decembra je bilo ofenzive konec.

S kakšno močjo sta razpolagali sovražni armadi? Uradnih podatkov o Rdeči armadi v letu 1939 ni. Po cenitvah poznavalcev je štela 85 do 90 mirnodopskih divizij pehote, približno 30 konjeniških divizij, 6 oklepnih in 5 motoriziranih. Razpolagala je z lahкими tanki T 26 in T 28, ki so bili opremljeni s topi 37 in 55 mm. Za borbo proti Finski je bilo mobilizirano leningrajsko vojno okrožje, ki je dalo 15 divizij s 300.000 možmi, katerim je bilo kmalu poslanih v pomoč še 300.000, tj. še 15 divizij. Letal je imela SZ približno 2.000 (med njimi je bil najbolj znan bombnik Tupoljev SB-2), več tisoč pa so jih tedaj hoteli izdelovati. Mornarica je na Baltiku imela dve stari oklopniči, nekaj križark in torpednih rušilcev.

Finska vojska je v letu 1939 imela samo tri divizije: 9 pehotnih polkov, 3 bataljone lovcev, 3 kolesarske bataljone, 2 konjeniška polka in 5 topniških ter tankovsko četo. Po končni mobilizaciji je štela približno 400.000 mož. Njeno letalstvo je štelo 120 aparatov in 200 pilotov. Mornarica je razpolagala z 2 topnjačama po 4.000 ton, 4 polagali min po 350 ton, 2 torpedovkama po 260 ton, 4 podmornicami in nekaj torpednimi čolni.

Finci so bili hrabri in zelo izurjeni vojaki, vendar začetni uspeh ni bil samo njihova zasluga. Ne smemo pozabiti, da se najpomembnejši del njihovega ozemlja razteza ob južni in zahodni obali od Ouluja do Viipurija. Po kopnem je to ozemlje silno težko dostopno zaradi 60.000 jezer, močvar in neprehodnih gozdov. Rusi so lahko napadali samo na ožini med morjem in Ladoškim jezerom ter na severu med Nurmesom in Oulujem. Tam pa Fincem ni bilo težko koncentrirati svojih sil. Tiste enote, ki so se s tanki in gosenci čarji prebijali skozi gozdove, so Finci zadrževali z majhnimi skupinami svoje vojske. Oborožitve napadalcev je bila močnejša, vendar je njeno vrednost zmanjševalo težko prehodno ozemlje. Rusov

Priprave na veliko proslavo v Radovni

20. septembra letos bo minilo 25 let odkar so podivjani esesovci divizije »Brandenburg« minirali, požgali in popolnoma opustošili Srednjo Radovno, postredili ali pa žive zaprli v hiše 24 domačinov, ki so našli smrt v ognju lastnih domov.

V spomin na ta dogodek občinska odbora ZZZ NOV Jesenice in Radovljica pripravljata večjo spominsko proslavo v Radovni. Proslava bo združena z jubilejem drugih pomembnih dogodkov pred 25 leti. Poleg spomina na tragično usodo vaščanov Srednje Radovne, se bodo spomnili tudi 25 letnice ustanovitve Jeseniške bohinjskega odreda, 25-letnice mladinske konference jeseniškega okrožja na Pokljuki, 25 letnice zbora aktivistov jeseniškega okrožja v Radovni, in 25 letnice zbora gorinskih aktivistov v Bohinju.

V ponedeljek so se v Radovljici že sestali predstavniki jeseniških in radovljiških borcev, kjer so se pomenili o pripravah na proslavo. Nedvomno bo zadnjo nedeljo v septembru Radovna zopet tako živo živožela kot med vojno.

JOŽE VIDIC

PRED 30 LETI JE IZBRUHNILA II. SVETOVNA VOJNA

Zaplet na sovjetsko-finski meji

je bilo na začetku vojne na Karelijski ožini 600.000, Fincev 300.000.

Poglejmo, kako so potekale posamezne faze vojne. Finci so na Karelijski ožini zaustavili 7. armado. Na 1.500 km dolgi meji med Ladoškim jezerom in Lednim morjem pa so Rusi tudi morali poiskati možnost za vdor na nasprotnikovo ozemlje. To nalogo je prevzela nase njihova 8. armada. Ta bi se bila morala najprej prebiti med jezera do zahoda, nato pa zaviti proti jugu in se spojiti s 7. armado, ki naj bi prešla v ponovni napad na ožini. Štiristo kilometrov severneje bi 9. armada morala doseči Botniški zaliv, prežati Finsko na dvoje in ji preprečiti dobivanje pomoči iz sosednje Švedske. Na obali Ledenega morja se je 14. armada prebijala proti pristanišču Petsamo, da bi presekala zvezo z Norveško.

Dne 9. decembra je Društvo narodov v Ženevi obsodilo Sovjetsko zvezo kot napadalca in zahtevalo uvedbo kazenskih ukrepov proti njej. Sovjetska vlada s Stalinom na čelu se je zbal, da ne bi Anglija in Francija izkoristili priložnosti in zasedi skandinavske dežele. Zato so pohiteli z ofenzivo na severu. Petsamo je kmalu zasedla 104. divizija, ki je zavila proti jugu, 122. in 88. pa sta še južneje tudi prešli mejo in se prebijali v smeri k Botniškemu zalivu vzdolž železnice Salla — Kemi. Laponski je že grozilo, da jo bodo zasedli Sovjeti. Tedaj so iznenadno nastopili Finci, ki se jim je posrečilo, da s svojim bataljonom lovcev zaustavijo 104. divizijo, za drugi dve pa je zadostoval neki rezervni polk. Pri tem so Finci uporabljali taktiko utrujanja nasprotnika, v čemer so bili pravi strokovnjaki. Po tistem prostrem ozemlju so švigale majhne patrulje sissitov, izredno dobro izurjenih smučarjev. Redkokdaj so napadli na odprtem prostoru in podnevi. Zanimivo je, da so laže prenašali mraz kot Rusi.

V tehniki individualne borbe je bila finska vojska naravnost nedosegljiva. Potem pa je uvedla še neko novost. To orojče je bila običajna steklenica, ki so jo napolnili z bencinom in opremili s posebno zažigalno vrstico ali pa z ročno bombo. Postalo je znano po vsem svetu kot »cocktail Molotov«. S tem orožjem so nastopili Finci povsod, medtem ko so protitankovske topove »Bofors« uporabljali samo na glavnih odsekih bojišča.

Obe sovjetski koloni na severnem bojišču, pri Salli in Kemi, jãrviu, so Finci z nenadnim napadom tako zmedli, da sta se morali začeti umikati. Omenjeni 122. in 88. divizija sta sicer zapolnili vrzel, toda v notranjosti Laponije nista več silili. Niže na jugu je 163. divizija (kot čelo 9. armade) prodrla v gozdno pokrajino pri Suomusalmiju in pregnala dva nasprotnikova bataljona. Do Ouluja ji je manjkalo samo še 150 km. Če bi ga bila dosegla, bi bila Finska presekana na dva dela. Maršal Mannerheim, vrhovni poveljnik finske vojske, je zbral 5 divizij za obrambo Karelijske ožine. Na severnem in osrednjem delu bojišča je razpolagal samo z nekaj bataljoni vojske in z lokalnimi oddelki narodne straže. Proti 163. diviziji je lahko poslal samo polk, ki mu je poveljeval polkovnik Siilasvuo. Polkovnik je imel na razpolago samo maloštevilna strojnična gnezda, med katerimi jezeri južno od Suomusalmija, ki so branila njegov desni bok. Sklenil je, da bo napadel 163. divizijo od zadaj. Izenadil jo je na cesti med Suomusalmijem in Konamijem ter jo presegal na dvoje, da se je začela v neredu umikati. Na redkih prevoznih mestih ob jezeru Kantajärvi, po katerih je bilo moč voziti s tanki in kamioni, so jim pot zaprli finski oddelki. Kaže, da je sovjetsko poveljstvo zajela panika in vsa kolona je krenila po jezerskem ledu. Jezero je dolgo in ozko. Finci so streljali po Rusih z obeh strani. Potokli so jih 5.000 in zajeli velik vojni plen. Medtem je 44. sovjetska divizija, ki je rinila za 163., zašla v ozko močvirnato dolino. Polkovnik Siilasvuo, ki se je znebil 163. divizije, jo je napadel z obeh stra-

ni in jo uničil v teku enega tedna. Pri Ladoškem jezeru je finski VI. armadni zbor slednjič moral popustiti pod pritiskom sovjetske VIII. armade. Vendar so Finci z dvema divizijama že 18. decembra v protinapadu osvojili izgubljeno ozemlje. Bitka je potem trajala z izmenično srečo še cela dva meseca. Dne 8. decembra je 139. sovjetska divizija na levem krilu 8. armade zavzela kraj Tolvajrvi, pod poveljstvom polkovnika Talvele pa je 11. finskih bataljonov presenetilo sovjetsko divizijo z boka in od zadaj ter jo poglalo v beg. Na pomoč ji je prihitela 75. divizija, ki so jo Finci pričakali skriti v gozdu. Ker je v vsakem finskem vođu po en borec imel reflektor, so ponoči zaslepi v gosjem redu korakajoče Ruse in jih hudo razredčili. Sovjetske izgube v tistem gozdu so bile stranske, toda hude so bile tudi žrtve Fincev.

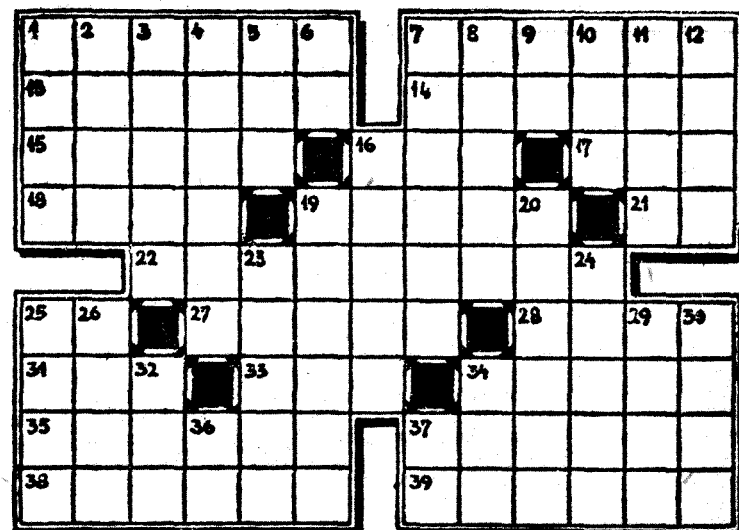
Meseca januarja 1940 sta mraz in polarni somrak zavrla vojskovanje. Sovjeti so medtem spoznali, da se ne splača tvegati boj na zemljišču, ki je težko prevozno za njihove tanke. Sklenili so, da bodo pritisnili na Karelijsko ožino. Na bojišče pri Ladoškem jezeru so poslali v okrepitev 13. armado. Maršal Vorošilov je postal vrhovni poveljnik finskega bojišča, operacije ob Ladoškem jezeru pa je prevzel maršal Timošenko. Sovjetska ofenziva pri Leningradu se je začela 1. februarja. Sele 5. je finska obramba pokazala znake popuščanja. Rusi so uporabili mnogo letal in še več tankov. Po triurnem obstreljevanju iz 100

topovskih baterij na dan, 11. februarja, so Rusi prešli v glavni napad. Dne 26. in 27. februarja so zavzeli otoke v Finskem zalivu, 1. marca pa so prišli v Viipuri. Dne 6. marca je predsednik vlade Risto Ryti odšel v Moskvo. Stalin je zahteval preveč: severni breg Ladoškega jezera, otoke v Finskem zalivu, pristanišče Hanko in prostrane predele na severu. Predsednik ni privolil in vrnil se je v Helsinki, da bi iskal pomoči pri Angležih in Francozih. Ti so dejali, da pošljejo ekspedicijski korpus pod pogojem, da jim Norveška da na razpolago pristanišče Narvik in skupaj s Švedsko dovolji tranzit čez njuni ozemlji. Norveška in Švedska sta se zavedali, da bi v tem primeru v nekaj urah imeli nad sabo Hitlerjeve »štuke«. Ryti, ki je vladil v Oslu in Stockholmu obiskal osebno, se je moral vrniti brez uspeha. Dne 12. marca je podpisal premirje...

Kdor gleda na takratni razvoj dogodkov v širši perspektivi, lahko reče, da so vodstvu Sovjetske zveze narekemale tako politiko — sklenitev nenapadne pogodbe z Nemčijo, zasedbo Poljske in teritorialne zahteve od Finske — objektivne okoliščine. S tem si je Sovjetska zveza utrdila strateške pozicije in pridobila skoraj dve leti časa za priprave na nacistično agresijo leta 1941, oz. na vojno proti Nemčiji, v kateri je nosila glavno breme protifašističnega boja svobodoljubnih narodov.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Križanka št. 1

Vodoravno: 1. partizanski imek komandanta NOV Slovenije je Franca Rozma (stane) 7. krov na ladji, 13. rimski filozof, pisatelj, pravnik in senator, Neronov vzgojitelj in svetovalec, 14. zdravnik za ušesne bolezni, 15. debel, zamašen, 16. nekdanji turški velikaši, 17. kratica za našo vojsko (slov. pisava), 18. francoski pisatelj, bil je v Rusiji za časa revolucije (Claude, pravo ime Jean Shopfer, 1868—1931), 19. rudarski kraj na Kopaoniku (Srbija), 21. ime črke, 22. ime prve slovenske partizanske brigade, ki se imenuje po narodnem heroju, 25. kratica za »Slavistično društvo«, 27. industrijsko mesto v Nemčiji ob Labi blizu Dresde, 28. muslimanski bog, 31. grški bog vetrov, 23. pogosto žensko ime, 34. letopis, 35. krvna tekočina, 37. naslov koroške pesmi, ki jo poje slovenski oktet, 28. lesnati deli lanenih stebel, ki se pri trenju luščijo od vlaken, 39. prvenstvo.

Navpično: 1. reka v ZSSR, ki se izliva v Ilmensko jezero, 2. ime nekdanjega slovenskega telovadca, svetovnega prvaka na krogih (Stukelj), 3. gosta bombazna tkanina za blazine, 4. najstarejši grški kralj v trojanski vojni, 5. podoba golega telesa, 6. kem. znak za radij, 7. domača slaščica iz testa, 8. glavno mesto sosedne države, 9. italijanski spolnik,

10. panj, 11. udeleženec NOB, dozvedenec predsednik Gosplanovske zbornice SFRJ (Tone), 12. želatina iz alg, 16. ime italijanske filmske igralkice Valli, 19. kamen v mlinu, 20. Partizanom dobro znan klic italijanske vojske, ki je pomenil »napreje«, 23. svetovno znano letovišče in kopališče na Floridi (ZDA), 24. klic k orožju, 25. ime avstrijskega smučarskega skakalca, ki je prvi skočil čez 100 m v Planici leta 1936, (Bradi, 108 m), 26. pogosto ime slovenskih vasi, 29. eno izmed dveh imen gore na polotoku pri Dardanelah (... Tepe, 222 m), 30. zev (slovnični pojem), 32. otrebljen svet, 34. orel v germanski mitologiji, 36. kratica za »zdravstveni dom« 37. avtomobilska oznaka za Koper.

»TV 15« izhaja vsak teden — Izdaja ga Predsedstvo Zveze borcev NOV Slovenije — Zavod »Borec«, Ljubljana. Beethovnova 10 — Tisk in kliseji: CGP »DELO« Ljubljana. — Pomisli: 1 — List ureja uredniški odbor — Letna naročnina 1800 dinarjev oziroma 18 N-din — Posamezna številka stane 40 din oziroma 40 N-par za tuzemstvo stane »TV 15« 30 N-din — Naročnino pošljite na naslov: Uprava »TV 15« Ljubljana. Beethovnova 10, pritličje, p. predal 598-XI ali na čekovni račun pri Narodni banki 501-8-29 — Telefonske številke: Glavni in odgovorni urednik 21-901 tajništvo in novinarji 22-313 uprava 22-607 — Rokopisov ne vračamo